

Spis treści

Planer	8
Co znajdziesz w Vademecum?	10
Jak uczyć się do matury z historii?	12

Starożytność

1. Starożytność

1.1. Pierwsze cywilizacje i Mezopotamia	18
• Pradzieje ludzkości • Rewolucja neolityczna • Rozwój pierwszych cywilizacji w dolinach wielkich rzek • Warunki naturalne i gospodarka • Dzieje cywilizacji mezopotamskich • Społeczeństwo i ustrój Mezopotamii • Sztuka i osiągnięcia cywilizacyjne ludów Mezopotamii • Religia cywilizacji mezopotamskich	
1.2. Egipt	23
• Starożytny Egipt • Ustrój i społeczeństwo Egiptu • Kultura i religia Egiptu	
1.3. Fenicja i Izrael	25
• Fenicja i jej warunki naturalne • Religia i osiągnięcia cywilizacyjne Fenicjan • Dzieje Hebrajczyków i ich państwa • Religia Hebrajczyków	
1.4. Starożytne Indie i Chiny	27
• Indie w starożytności • Chiny w starożytności	
1.5. Starożytna Grecja	29
• Warunki naturalne i gospodarka • Greckie <i>poleis</i> • Wielka Kolonizacja • Sparta • Ateny • Wojny grecko-perskie • Wojna peloponeska • Kultura starożytnej Grecji	
1.6. Podboje Aleksandra Wielkiego	41
• Macedonia przed Aleksandrem Wielkim • Aleksander Wielki i jego podboje • Imperium macedońskie po śmierci Aleksandra Wielkiego • Hellenizm	
1.7. Antyczny Rzym	44
• Italia przedrzymska • Rozwój terytorialny państwa rzymskiego • Ustrój polityczny państwa rzymskiego • Społeczeństwo państwa rzymskiego • Kultura rzymska • Powstanie i rozwój chrześcijaństwa • Upadek cesarstwa zachodniorzymskiego	
Przykładowe zadania typu maturalnego	57

Średniowiecze

2. Europa we wczesnym średniowieczu

2.1. Bizancjum	60
• Cesarstwo wschodniorzymskie • Kultura • Religia	
2.2. Świat islamu	62
• Powstanie religii • Podboje arabskie • Cywilizacja arabska	
2.3. Europa po upadku cesarstwa rzymskiego	64
• Królestwa barbarzyńskie w V–VI w. • Frankowie – państwo Merowingów	
2.4. Odnowienie cesarstwa w Europie Zachodniej	68
• Cesarstwo Karolingów • Cesarstwo niemieckie • Najazdy Normanów i Węgrów	

2.5. Słowianie i ich pierwsze państwa	75
• Słowianie – charakterystyka • Narodziny państw w Europie Środkowo-Wschodniej	
2.6. Ustrój feudalny	77
• Zmiany w gospodarce po upadku cesarstwa zachodniorzymskiego • Władztwo gruntowe • Stosunki wasalno-lenne • Rycerze i szlachta • Kościół we wczesnym średniowieczu	
Przykładowe zadania typu maturalnego	79

3. Europa pełnego i późnego średniowiecza

3.1. Kościół w XI–XIII w.	81
• Reforma kluniacka • Spór o inwestyturę • Wielka schizma • Przemiany w duchowości	
3.2. Krucjaty i rekonkwista	84
• Krucjaty do Ziemi Świętej • Inne wyprawy krzyżowe • Rekonkwista	
3.3. Przemiany gospodarcze i społeczne w X–XIII w.	87
• Zmiany w rolnictwie • Kolonizacja • Miasta • Rozwój gospodarki pieniężnej • Kształtowanie się stanów i monarchii stanowej	
3.4. Państwa Europy Zachodniej w XIII–XV w.	91
• Pierwsze parlamenty • Wojna stuletnia • Przemiany w cesarstwie	
3.5. Państwa Europy Wschodniej w XIII–XV w.	94
• Wzrost znaczenia Królestwa Czech • Wojny husyckie • Powstanie państwa krzyżackiego • Państwo litewskie • Księstwa ruskie • Węgry	
3.6. Kryzys schyłku średniowiecza	98
• Kryzys idei władzy uniwersalnej w Europie • Czarna śmierć • Bunt i niepokoje społeczne • Upadek znaczenia rycerstwa • Kryzys Kościoła • Ekspansja turecka w Europie w XIV i XV w.	
3.7. Kultura średniowiecznej Europy	103
• Cechy kultury średniowiecznej • Dziedzictwo antyku • Kultura rycerska i miejska • Architektura i sztuka średniowiecza • Nauka • Filozofia	
Przykładowe zadania typu maturalnego	108

4. Ziemie polskie w średniowieczu

4.1. Powstanie państwa polskiego	110
• Początki osadnictwa na ziemiach polskich • Pierwsze państwa plemienne • Mieszko I • Bolesław Chrobry • Organizacja państwa wczesnopiastowskiego	
4.2. Kryzys i odbudowa monarchii piastowskiej w XI w.	115
• Kryzys monarchii piastowskiej • Odbudowa państwa polskiego • Panowanie Bolesława Śmiałego	
4.3. Polska na przełomie XI i XII w.	118
• Rządy Władysława Hermana • Panowanie Bolesława Krzywoustego • Bilans panowania pierwszych Piastów	
4.4. Rozbicie dzielnicowe na ziemiach polskich	121
• Testament Krzywoustego • Upadek zasad senioratu i pryncypatu • Sprowadzenie Krzyżaków • Najazd mongolski • Skutki rozbicia dzielnicowego	

4.5. Przemiany gospodarcze i społeczne w XIII–XIV w.	125
• Przyczyny ożywienia gospodarczego • Kolonizacja na prawie niemieckim • Początki społeczeństwa stanowego	
4.6. Zjednoczenie państwa polskiego	127
• Tendencje zjednoczeniowe • Odrodzenie Królestwa Polskiego • Państwo Władysława Łokietka	
4.7. Rządy Kazimierza Wielkiego	131
• Polityka zewnętrzna • Polityka wewnętrzna • Kwestia sukcesji i ocena panowania Kazimierza Wielkiego	
4.8. Unie z Węgrami i Litwą. Rządy Władysława Jagiełły	134
• Unia z Węgrami • Unia z Litwą • Panowanie Władysława Jagiełły • Wojny z zakonem krzyżackim	
4.9. Królestwo Polskie w XV w.	139
• Władysław III Warneńczyk • Kazimierz IV Jagiellończyk • Wojna trzynastoletnia • Panowanie Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka	
4.10. Rozwój monarchii stanowej w XV w.	142
• Przemiany ustrojowe w Królestwie Polskim • Przywileje szlacheckie	
4.11. Kultura polska w średniowieczu	145
• Rozwój kultury facińskiej • Literatura, dziejopisarstwo i nauka • Architektura i sztuka	
Przykładowe zadania typu maturalnego	148

Nowożytność

5. Europa i świat w XVI–XVII w.

5.1. Cywilizacje prekolumbijskie	152
• Ameryka w okresie prekolumbijskim	
5.2. Wielkie odkrycia geograficzne i ekspansja kolonialna	154
• Przyczyny wielkich odkryć geograficznych • Najważniejsze wyprawy i odkrycia • Podbój i kolonizacja odkrytych ziem • Skutki i znaczenie wielkich odkryć geograficznych	
5.3. Renesans	158
• Geneza epoki • Humanizm • Rozwój nauki • Literatura i teatr • Sztuki plastyczne • Architektura epoki renesansu	
5.4. Reformacja i kontrreformacja	163
• Geneza reformacji • Rozwój reformacji • Skutki reformacji • Reforma Kościoła i kontrreformacja • Wojny religijne	
5.5. Przemiany społeczno-gospodarcze w Europie XVI–XVII w. ...	169
• Przemiany społeczne • Rozwój handlu • Przemiany w produkcji – początki przemysłu • Wpływ odkryć geograficznych na gospodarkę Europy	
5.6. Mocarstwa europejskie w XVI w.	173
• Kryzys monarchii stanowych • Imperium Habsburgów • Rywalizacja francusko-habsburska • Rywalizacja hiszpańsko-angielska • Ekspansja turecka w XVI w. • Państwo moskiewskie w XVI w. • Geneza ekspansji Szwecji	
5.7. Rewolucje w Anglii	179
• Napięcia społeczne w Anglii u progu XVII w. • Rewolucja angielska • Przywrócenie monarchii i chwalebna rewolucja • Angielska monarchia parlamentarna	
5.8. Absolutyzm we Francji	183
• Francja Henryka IV i Ludwika XIII • Panowanie Ludwika XIV	
5.9. Konflikty w Europie w XVII w.	186
• Wojna trzydziestoletnia • Wojny angielsko-holenderskie	

- Walki z Turcją w XVII w.

5.10. Kultura europejska w XVII w.	190
• Manierizm • Barok • Nauka i filozofia • Rokoko	
Przykładowe zadania typu maturalnego	195

6. Europa i świat w XVIII w.

6.1. Oświecenie	197
• Główne idee oświecenia • Nauka i edukacja • Literatura i muzyka • Sztuka i architektura	
6.2. Absolutyzm oświecony w Prusach i Austrii	201
• Absolutyzm oświecony • Prusy w XVIII w. • Monarchia Habsburgów w XVIII w. • Skutki absolutyzmu oświeconego	
6.3. Powstanie Imperium Rosyjskiego	205
• Panowanie Piotra I Wielkiego • Panowanie Katarzyny II Wielkiej	
6.4. Konflikty i przemiany polityczne w Europie w XVIII w.	208
• Główne przyczyny konfliktów w Europie w XVIII w. • Wielka wojna północna • Wojny sukcesyjne • Wojna siedmioletnia • Przemiany polityczne w Wielkiej Brytanii	
6.5. Przemiany gospodarczo-społeczne w XVIII w.	211
• Rozwój demograficzny • Rewolucja agrarna • Rewolucja przemysłowa w Anglii • Nowe koncepcje ekonomiczne	
6.6. Rewolucja w Ameryce Północnej	214
• Kolonizacja Ameryki Północnej • Wojna o niepodległość • Polacy w rewolucji amerykańskiej • Ustrój Stanów Zjednoczonych • Znaczenie rewolucji amerykańskiej	
6.7. Rewolucja we Francji	218
• Przyczyny rewolucji • Wielka Rewolucja Francuska • Znaczenie i symbole rewolucji francuskiej	

Przykładowe zadania typu maturalnego	224
---	-----

7. Rzeczpospolita w czasach nowożytnych

7.1. Społeczeństwo i gospodarka w państwie Jagiellonów ...	226
• Podziały etniczne i stanowe • Gospodarka folwarczno-pańszczyźniana • Miasta i handel	
7.2. Panowanie ostatnich Jagiellonów w Rzeczypospolitej ...	230
• Polityka wewnętrzna Zygmunta I Starego • Polityka zewnętrzna Zygmunta I Starego • Panowanie Zygmunta II Augusta	
7.3. Renesans i reformacja w państwie polsko-litewskim	233
• Architektura i sztuka renesansu • Literatura, piśmiennictwo i nauka • Reformacja w państwie polsko-litewskim • Walka o tolerancję religijną • Kontrreformacja • Kościół prawosławny i unia brzeska	
7.4. Narodziny i ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów	238
• Unia lubelska • Geneza demokracji szlacheckiej • Organy władzy	
7.5. Pierwsi władcy elekcyjni Rzeczypospolitej	243
• Pierwsza wolna elekcja i rządy Henryka Walezego • Panowanie Stefana Batorego	
7.6. Czasy pierwszych Wazów	245
• Polityka wewnętrzna Zygmunta III Wazy • Polityka zewnętrzna Zygmunta III Wazy • Panowanie Władysława IV Wazy	
7.7. Panowanie Jana Kazimierza Wazy	250

• Panowanie Jana Kazimierza • Powstanie Chmielnickiego • Wojna z Moskwą • Potop szwedzki	
7.8. Kryzys Rzeczypospolitej i królowie „Piastowie”	255
• Kryzys Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII w. • Panowanie Michała Korybuta Wiśniowieckiego • Panowanie Jana III Sobieskiego • Wojny z Turcją w drugiej połowie XVII w. • Najważniejsze wojny i bitwy Rzeczypospolitej w XVIII w.	
7.9. Barok w Rzeczypospolitej	260
• Architektura i sztuki plastyczne • Nauka i literatura • Sarmatyzm	
7.10. Rzeczpospolita za panowania Sasów	263
• Zawarcie unii polsko-saskiej • Panowanie Augusta II Mocnego • Rządy Augusta III	
7.11. Oświecenie w Rzeczypospolitej	266
• Geneza • Oświecenie stanisławowskie • Dorobek polskiego oświecenia	
7.12. Rzeczpospolita za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego	270
• Początek panowania Stanisława Augusta • Sprawa dysydentów i prawa kardynalne • Konfederacja barska i I rozbiór Rzeczypospolitej • Rządy królewsko-ambadorskie • Sejm Wielki i Konstytucja 3 maja • Wojna w obronie konstytucji i II rozbiór Rzeczypospolitej • Powstanie kościuszkowskie i III rozbiór Rzeczypospolitej • Ocena panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego • Przyczyny upadku Rzeczypospolitej	
Przykładowe zadania typu maturalnego	278

XIX wiek

8. Europa i świat w XIX w.

8.1. Epoka napoleońska	282
• Rządy dyktatoratu • Rządy konsulatu • Rządy cesarza Francuzów • „Sto dni” Napoleona • Znaczenie epoki napoleońskiej	
8.2. Kongres wiedeński	287
• Kongres wiedeński i jego postanowienia	
8.3. Pierwsze próby podważenia systemu wiedeńskiego	289
• Pierwsze wystąpienia przeciw systemowi wiedeńskiemu • Walki o niepodległość Grecji • Francja i rewolucja lipcowa • Walka o niepodległość Belgii • Powstanie dekabrystów w Rosji	
8.4. Rewolucja przemysłowa i jej skutki	292
• Początki rewolucji przemysłowej w Europie • Rozwój transportu w XIX w. • Osiągnięcia nauki i techniki • Przemiany demograficzne i ich znaczenie • Skutki rewolucji przemysłowej	
8.5. Ideologie XIX w.	295
• Geneza nowych ideologii • Liberalizm • Konserwatyzm • Nacjonalizm • Socjalizm utopijny i socjalizm naukowy	
8.6. Wiosna Ludów i wojna krymska	297
• Geneza Wiosny Ludów • Rewolucja lutowa we Francji • Wiosna Ludów w państwach niemieckich • Wiosna Ludów w Cesarstwie Austriackim • Skutki Wiosny Ludów • Wojna krymska	
8.7. Zjednoczenie Włoch i Niemiec	302
• Zjednoczenie Włoch (<i>risorgimento</i>) • Zjednoczenie Niemiec	
• Skutki procesów zjednoczeniowych – przemiany w Austrii i we Francji	
8.8. Rosja w drugiej połowie XIX w. i u progu XX w.	307
• Odwilż posewastopolska • Rywalizacja o wpływy na Bałkanach • Wojna rosyjsko-japońska • Rewolucja 1905 r.	
8.9. Stany Zjednoczone w XIX w.	309
• Stany Zjednoczone w pierwszej połowie XIX w. • Wojna secesyjna • Stany Zjednoczone po wojnie secesyjnej • Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych w XIX w.	
8.10. Kolonializm w XIX w.	313
• Dekolonizacja Ameryki Łacińskiej • Przyczyny ekspansji kolonialnej • Mocarstwa kolonialne i ich zamorskie imperia • Następstwa ekspansji kolonialnej • Japonia – od izolacjonizmu do ekspansji	
8.11. Przemiany społeczne i polityczne w Europie	317
• Demokratyzacja państw europejskich • Emancypacja kobiet • Powstanie partii politycznych • Walka o poprawę położenia robotników • Rozwój ruchu socjalistycznego	
8.12. Kultura XIX stulecia	320
• Klasycyzm • Romantyzm • <i>La belle époque</i> • Nowe zjawiska kulturowe • Zmiany cywilizacyjne i obyczajowe	
Przykładowe zadania typu maturalnego	325

9. Ziemie polskie w XIX w.

9.1. Polacy u boku Napoleona	327
• Ziemie polskie po III rozbiórce Rzeczypospolitej • Legiony Polskie we Włoszech • Geneza i ustrój Księstwa Warszawskiego • Udział Księstwa Warszawskiego w wojnach napoleońskich • Znaczenie Księstwa Warszawskiego • Postawa Napoleona wobec sprawy polskiej	
9.2. Ziemie polskie w latach 1815–1830	332
• Sprawa polska na kongresie wiedeńskim • Królestwo Polskie • Wielkie Księstwo Poznańskie • Wolne Miasto Kraków • Zabór rosyjski • Zabór austriacki	
9.3. Powstanie listopadowe	336
• Geneza powstania listopadowego • Przebieg powstania listopadowego • Skutki powstania listopadowego	
9.4. Wielka Emigracja	339
• Geneza i charakter emigracji • Działalność polityczna Wielkiej Emigracji • Znaczenie Wielkiej Emigracji dla polskiej kultury	
9.5. Ziemie polskie w latach 1832–1848	341
• Królestwo Polskie po powstaniu listopadowym • Zabór pruski • Powstanie krakowskie i rabacja galicyjska • Wiosna Ludów na ziemiach polskich • Polacy w europejskiej Wiośnie Ludów	
9.6. Powstanie styczniowe	346
• Geneza powstania styczniowego • Przebieg powstania styczniowego • Skutki i znaczenie powstania styczniowego • Represje popowstaniowe w Królestwie Polskim	
9.7. Ziemie polskie w drugiej połowie XIX w.	350
• Zabór pruski • Galicja w okresie autonomii • Postawy Polaków wobec zaborców • Rozwój gospodarczy ziem polskich • Przemiany i problemy społeczne	
9.8. Partie polityczne i rewolucja 1905 r. na ziemiach polskich	355
• Geneza pierwszych partii politycznych • Ruch socjalistyczny • Ruch narodowy • Ruch ludowy • Rewolucja 1905 r. na ziemiach polskich	

9.9. Kultura polska w XIX w.	359
• Kultura w okresie od rozbiorów do 1830 r. • Romantyzm	
• Pozytywizm • Młoda Polska • Najważniejsze dokonania naukowe	

Przykładowe zadania typu maturalnego	364
---	-----

XX wiek

10. Europa i świat w pierwszej połowie XX w.

10.1. I wojna światowa	368
• Geneza • Wybuch wojny • Przebieg działań wojennych	
• Skutki	
10.2. Rewolucje w Rosji	375
• Rewolucja lutowa • Okres dwuwładzy • Rewolucja październikowa • Wojna domowa w Rosji	
10.3. Ład wersalski	378
• Konferencja pokojowa w Paryżu • Traktat wersalski	
• Traktaty pokojowe z sojusznikami Niemiec • Liga Narodów	
• Inne inicjatywy pokojowe • Ocena Ładu wersalskiego	
10.4. Gospodarka w okresie międzywojennym	382
• Sytuacja gospodarcza po I wojnie światowej • Wielki Kryzys	
10.5. Kryzys demokracji w międzywojennej Europie	384
• Przyczyny • Ustrój autorytarny • Ważniejsze przewroty i zamachy stanu	
10.6. Faszystowskie Włochy	386
• Rozwój faszyzmu na Półwyspie Apenińskim • Ekspansja terytorialna Włoch • Reformy gospodarcze i działania propagandowe	
10.7. Niemcy w okresie międzywojennym	388
• Niemcy po I wojnie światowej • Republika Weimarska	
• Powstanie i rozwój nazizmu • Zdobycie władzy przez Hitlera	
• Początki III Rzeszy	
10.8. Rosja Sowiecka i ZSRS	392
• Rosja Sowiecka pod rządami Lenina • ZSRS pod rządami Stalina	
10.9. Kultura i społeczeństwo w latach 20. i 30.	395
• Powojenny kryzys wartości i przemiany społeczne • Postęp naukowy i technologiczny • Literatura, sztuka i architektura	
• Kultura masowa	

Przykładowe zadania typu maturalnego	398
---	-----

11. II Rzeczpospolita

11.1. Sprawa polska podczas I wojny światowej	400
• Orientacje polityczne • Losy ziem polskich i ich mieszkańców • Polskie formacje wojskowe podczas I wojny światowej • Polskie instytucje polityczne • Sprawa polska w polityce zaborców i na arenie międzynarodowej	
11.2. Początki II Rzeczypospolitej	404
• Czynniki sprzyjające odzyskaniu niepodległości przez Polskę	
• Ośrodki władzy państwowej i pierwsze władze centralne	
• Kształtowanie się zachodniej granicy II Rzeczypospolitej	
• Kształtowanie się wschodniej granicy II Rzeczypospolitej	
11.3. II Rzeczpospolita w okresie demokracji parlamentarnej	410
• Ustrój II Rzeczypospolitej • Scena polityczna i wybory parlamentarne w 1922 r. • Wybory prezydenckie w 1922 r.	
• Polityka zagraniczna	

11.4. II Rzeczpospolita w latach 1926–1939	413
• Zamach majowy • Rządy sanacji • Polityka zagraniczna obozu sanacji • Sytuacja Polski u progu II wojny światowej	

11.5. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej	418
• Społeczeństwo II Rzeczypospolitej • Napięcia związane z mniejszościami narodowymi • Gospodarka II Rzeczypospolitej	

11.6. Nauka i kultura II Rzeczypospolitej	422
• Rozwój oświaty • Osiągnięcia naukowe • Kultura i sztuka	
• Architektura • Początki kultury masowej	

Przykładowe zadania typu maturalnego	425
---	-----

12. II wojna światowa

12.1. Świat przed wybuchem wojny	427
• Upadek Ładu wersalskiego i ekspansja III Rzeszy • Wojna domowa w Hiszpanii • Zwrot ZSRS w stronę III Rzeszy	
• Geneza sojuszu Japonii z III Rzeszą • Ostatnie dni pokoju	
12.2. Wojna obronna Polski	431
• Przygotowania do wojny • Kampania wrześniowa (wojna obronna) • Przyczyny i skutki klęski wrześniowej	
12.3. Działania wojenne do ataku III Rzeszy na ZSRS	434
• Ekspansja ZSRS w latach 1939–1940 • Agresja niemiecka na Danię i Norwegię • Agresja III Rzeszy na Francję • Bitwa o Anglię • Działania Włoch i walki na Bałkanach	
12.4. Działania wojenne od ataku III Rzeszy na ZSRS	437
• Agresja niemiecka na ZSRS • Walki w Afryce • Bitwa o Atlantyk • Walki na Dalekim Wschodzie • Koniec wojny w Europie	
12.5. Wielka koalicja antyhitlerowska	443
• Geneza wielkiej koalicji • Konferencje Wielkiej Trójki	
12.6. Europa pod niemiecką okupacją i Holokaust	445
• Polityka okupacyjna III Rzeszy • Ruch oporu w Europie	
• Holokaust • Postawy wobec Holokaustu	
12.7. Ziemie polskie podczas II wojny światowej	449
• Podział ziem II Rzeczypospolitej we wrześniu 1939 r.	
• Okupacja niemiecka • Okupacja sowiecka • Ziemie polskie po ataku III Rzeszy na ZSRS • Polskie Państwo Podziemne	
• Walka z okupantem	
12.8. Sprawa polska podczas II wojny światowej	455
• Władze RP na uchodźstwie • Polskie Siły Zbrojne na zachodzie • Armia Andersa • Formowanie władz i wojsk zależnych od Stalina	
12.9. Akcja „Burza” i powstanie warszawskie	460
• Akcja „Burza” • Powstanie warszawskie • Rozwiązanie Armii Krajowej	
Przykładowe zadania typu maturalnego	464
13. Europa i świat po II wojnie światowej	
13.1. Skutki II wojny światowej i powstanie ONZ	466
• Skutki II wojny światowej • Długofalowe konsekwencje wojny • Procesy zbrodniarzy wojennych • Paryskie traktaty pokojowe • Organizacja Narodów Zjednoczonych	
13.2. Zimna wojna	469
• Geneza zimnej wojny • Niemcy w okresie zimnej wojny	
• Okupacja Austrii • Powstanie NATO i Układu Warszawskiego • Najważniejsze konflikty z okresu zimnej wojny • Kosmiczny wyścig • Przebieg zimnej wojny	

13.3. Europa Środkowo-Wschodnia i ZSRS po II wojnie światowej	478
• Ekspansja komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej	
• ZSRS w latach 1945–1982 • Powstanie węgierskie • Praska Wiosna	
13.4. Chiny po II wojnie światowej	481
• Wojna domowa w Chinach • Chiny pod rządami Mao Zedonga • Chiny po śmierci Mao Zedonga	
13.5. Konflikty na Bliskim Wschodzie	483
• Powstanie państwa Izrael • Konflikty izraelsko-arabskie	
• Konflikt izraelsko-palestyński • Rewolucja islamska w Iranie	
• Wojny w Iraku	
13.6. Rozpad systemu kolonialnego	487
• Przyczyny rozpadu systemu kolonialnego • Dekolonizacja Azji • Dekolonizacja Afryki • Konsekwencje dekolonizacji	
13.7. Integracja europejska	490
• Geneza integracji europejskiej • Etapy integracji	
13.8. Przemiany społeczne i kulturowe w drugiej połowie XX w. ...	492
• Przemiany społeczne i kulturowe na Zachodzie po II wojnie światowej • Bunt wobec zastanego świata	
• Sztuka współczesna • Przemiany w Kościele katolickim	
13.9. Europa Środkowo-Wschodnia na przełomie XX i XXI w.	495
• ZSRS w latach 80. • Jesień Narodów • Rozpad ZSRS	
• Konflikty na terenie byłego ZSRS • Rozpad Jugosławii	
13.10. Świat na przełomie XX i XXI w.	501
• Przemiany cywilizacyjne • Główne wyzwania współczesnego świata	
Przykładowe zadania typu maturalnego	504
14. Polska po II wojnie światowej	
14.1. Polska w latach 1944–1947	506
• Przejmowanie władzy przez komunistów • Postawy wobec władz komunistycznych • Straty wojenne, granice i migracje społeczne • Reformy gospodarcze	
14.2. Stalinizm w Polsce i rok 1956	512
• Powstanie PZPR i sowietyzacja Polski • Konstytucja PRL	
• Życie kulturalne • Gospodarka • Schyłek stalinizmu	
• Polski Październik	
14.3. Polska pod rządami Władysława Gomułki	517
• Mała stabilizacja – rządy Władysława Gomułki • Marzec 1968 r. • Grudzień 1970 r.	
14.4. Polska pod rządami Edwarda Gierka	521
• Rządy Edwarda Gierka • Czerwiec 1976 r. • Komitet Obrony Robotników i inne środowiska opozycyjne	
14.5. Polska w latach 1980–1989	525
• Sierpień 1980 r. • Powstanie NSZZ „Solidarność” • PZPR wobec „Solidarności” • Stan wojenny • Polska w latach 1983–1989 • Obrady Okrągłego Stołu • Wybory czerwcowe	
14.6. III Rzeczpospolita	532
• Rząd Tadeusza Mazowieckiego • Polityka zagraniczna	
• Scena polityczna III RP	
Przykładowe zadania typu maturalnego	536
Tablice chronologiczne	540
Słowniczek	556
Indeks pojęć	565
Indeks osób	571

**SPRAWDŹ
AKTUALNOŚCI CKE**

**Kod:
X3SPEH**

app.nowaterazmatura.pl

Co znajdziesz w Vademecum?

Z Vademecum „NOWA Teraz matura” powtórzysz i utrwalisz wszystkie zagadnienia zawarte w wymaganiach egzaminacyjnych na lata 2023 i 2024 oraz przygotujesz się do matury. Ta publikacja jest w pełni skorelowana ze Zbiorem zadań maturalnych i zawiera kody dostępu do materiałów w aplikacji app.nowaterazmatura.pl. Sprawdź, jak efektywnie korzystać z Vademecum.

11. II Rzeczpospolita

- Sprawa polska podczas I wojny światowej
- Początki II Rzeczypospolitej
- II Rzeczpospolita w okresie demokracji parlamentarnej

Planer ułatwi Ci właściwe rozłożenie w czasie powtórek maturalnych, tak aby zdążyć przed egzaminem. Możesz skorzystać z gotowej propozycji lub stworzyć własny plan nauki, a także oznaczać na bieżąco powtórzony materiał.

Jak uczyć się do matury z historii?

Wskazówki do nauki historii pomogą w zapamiętaniu dat i wydarzeń. Wybierz taką strategię, która pozwoli Ci jak najlepiej opanować wymagane treści.

Było na maturze

**CKE 2019, zad. 12,
2020, zad. 15,
2021, zad. 12**

Informacja o występowaniu danego zagadnienia na maturze wskazuje, że tym treściom należy poświęcić więcej uwagi, gdyż są szczególnie ważne i mogą pojawić się w zadaniach na kolejnych egzaminach. Dlatego tuż przed maturą warto jeszcze raz powtórzyć te wiadomości.

3 maja 1791 r.
*uchwalenie
Konstytucji 3 maja*

Kluczowe daty są wyróżnione graficznie na marginesie, aby łatwiej zapadły w pamięć i kojarzyły się z omawianymi wydarzeniami. Pamiętaj, to nie są wszystkie daty, które należy znać, przystępując do matury z historii.

Zwróć uwagę na mapie:

→ Już I rozbiór pozbawił Rzeczpospolitą Pomorza Gdańskiego, ale aż do swojego upadku zachowała ona dostęp do Morza Bałtyckiego.

Wskazówki do analizy map kierują uwagę na istotne procesy i zjawiska. Poświęć chwilę na ich analizę – mogą być pomocne podczas egzaminu, gdy trzeba będzie odnieść mapę do danego wydarzenia.

Austria nie wzięła udziału w II rozbiórce, ponieważ prowadziła wówczas wojnę z rewolucyjną Francją.

Dodatkowe informacje wskazują na związki przyczynowo-skutkowe między omawianymi wydarzeniami, dzięki czemu łatwiej będzie Ci je skojarzyć i zapamiętać.

(→ s. 260)

Odesłanie do miejsca, w którym znajdują się treści powiązane z danym zagadnieniem, ułatwia ich szybkie znalezienie i zrozumienie wzajemnych zależności lub uzupełnienie wiadomości.

Uzupełnij notatkę

Notatki do uzupełnienia pomogą Ci usystematyzować wiadomości. Stanowią też podpowiedź, jak wykorzystać różne metody nauki do opanowania rozległej wiedzy historycznej (więcej na ten temat w części Jak uczyć się do matury z historii? s. 12).

Przykładowe zadania typu maturalnego

Więcej zadań z działu Nowożytność w Zbiorze zadań maturalnych s. 68

Przykładowe zadania zamieszczone na końcu rozdziału pokazują, w jakiego typu poleceniach powtórzone zagadnienia mogą pojawić się na maturze; znajdują się tam też wskazówki do rozwiązywania zadań.

Odsyłacze do Zbioru zadań maturalnych pozwalają na szybkie znalezienie większej liczby zadań do ćwiczenia.

Słowniczek

manufaktury

Słowniczek na końcu publikacji zawiera definicje pojęć, które powinien znać uczeń zdający maturę z historii. Znajdziesz tu również wy tłumaczenie słów zamieszczonych w tekście na kremowym tle.

Tablice chronologiczne

Tablice chronologiczne zawierają najważniejsze wydarzenia z historii powszechnej i historii Polski w ujęciu równoległym, co ułatwia uchwycenie relacji między wydarzeniami dziejącymi się w różnych częściach świata w tym samym czasie.

Na marginesach możesz dodawać własne notatki do omawianych treści.

4 min

Obejrzyj, żeby zrozumieć i zapamiętać

Kod: 61S81X

app.nowaterazmatura.pl

Film:
Powstanie Księstwa Warszawskiego

Kody QR na marginesach kierują do dodatkowych zasobów:

- Filmy ułatwią zrozumienie i zapamiętanie wybranych trudnych zagadnień.
- Biogramy zawierają dodatkowe informacje o ważnych postaciach historycznych. Wiedza z tego zakresu będzie przydatna do rozwiązywania zadań maturalnych, które wymagają rozpoznawania postaci historycznych.
- Mapy myśli podsumowują powtarzane treści w zwięzły, graficzny sposób z uwzględnieniem związków zachodzących między wydarzeniami. Stanowią doskonały materiał do szybkich powtórek.
- Dyskusje historyków to fragmenty prac badaczy historii prezentujących odmienne stanowiska dotyczące danych wydarzeń.
- Quizy i fiszki to zestawy pytań do rozdziałów. Rozwiązuj je po powtórzeniu teorii, aby sprawdzić stopień opanowania materiału.

Powtórz daty i pojęcia

Kod: W8TSPC

app.nowaterazmatura.pl

Fiszki do rozdziału:
Rzeczpospolita w czasach nowożytnych

1.7. Antyczny Rzym

Italia przedrzymska

- Na Półwyspie Apenińskim znajdowały się **tereny dogodne dla rolnictwa**, ale nie występowało tam wiele bogactw naturalnych. Jego mieszkańcy trudnili się zatem głównie rolnictwem i pasterstwem.
- Półwysep Apeniński zamieszkiwały różne ludy – **Etruskowie, Italikowie** (m.in. Latynowie, Sabiniowie, Wolskowie, Samnici) i **Galowie**.
- Na południu półwyspu i na Sycylii swoje kolonie założyli Grecy i Fenicjanie. Z czasem zaczęły tu rosnąć wpływy najpotężniejszej fenickiej kolonii – Kartaginy.
- Bliskie sąsiedztwo różnych ludów prowadziło do przenikania wzorców kulturowych – Rzym czerpał z dorobku Etrusków i Greków.

Było na maturze

CKE 2016, zad. 27,
2019, zad. 4

753 r. p.n.e.
założenie Rzymu

264 r. p.n.e.
koniec podboju Italii
przez Rzym

Rozwój terytorialny państwa rzymskiego

Podbój Italii

- Według legendy Rzym (nazywany **Wiecznym Miastem**) został założony w 753 r. p.n.e. przez Romulusa.
- Początkowo była to niewielka osada leżąca na szlaku handlowym. Z czasem powstało miasto-państwo. Określano je mianem *civitas*, czyli wspólnoty obywatelskiej (łac. *civis* – 'obywatel').
- Rzymianie podporządkowywali sobie sąsiadów (Etrusków i Latynów). Tę ekspansję w IV w. p.n.e. utrudniały najazdy Galów zza Alp, jednak coraz silniejsi Rzymianie zaczęli je powstrzymywać.
- Na początku III w. p.n.e. klęskę ponieśli Samnici oraz sprzymierzeni z nimi Galowie i Etruskowie. Pod panowaniem Rzymu znalazła się środkowa i północna Italia.
- Ostatnim etapem podboju Półwyspu Apenińskiego były walki z greckimi *poleis*. Największy opór stawiał Tarent, w którego obronie wystąpił król Epiru – Pyrrus. Wybuchła wojna (280–275 r. p.n.e.), a zwycięstwo w niej odnieśli Rzymianie. Tarent skapitulował w 272 r. p.n.e.
- W 264 r. p.n.e. zakończył się podbój Italii przez Rzym.

Zwróć uwagę na mapie:

→ Największe zdobycze terytorialne w Italii Rzymianie osiągnęli w III w. p.n.e.

→ Najazd Galów z 390 r. p.n.e. dotarł aż do Rzymu.

Od tacińskiego *civitas* pochodzi współczesne słowo *cywilizacja*.

Podbój Italii przez Rzym

Wojny punickie

Nazwa konfliktu	Okres trwania	Przebieg
I wojna punicka	264–241 r. p.n.e.	<ul style="list-style-type: none"> Przyczyna: dążenie Rzymian do podbicia Sycylii. Przebieg: Rzymianie zbudowali silną flotę i zwyciężyli w bitwach morskich pod Mylae (260 r. p.n.e.), pod Eknomos (256 r. p.n.e.) i koło Wysp Egadzkich (241 r. p.n.e.). Skutki: Sycylia prowincją rzymską, Kartagina zapłaciła odszkodowanie.
II wojna punicka	218–201 r. p.n.e.	<ul style="list-style-type: none"> Przyczyna: Rzymianie złamali zawarty z Kartaginą traktat o strefie wpływów w Hiszpanii. Przebieg: <ul style="list-style-type: none"> Armia Hannibala wyruszyła z Hiszpanii przez Pireneje i Alpy do Italii. W kilku bitwach (m.in. pod Kannami w 216 r. p.n.e.) Kartagińczycy pokonali Rzymian, a po stronie zwycięzców opowiedziała się część Italików. Hannibal nie zdecydował się uderzyć na Wieczne Miasto, co wykorzystali Rzymianie – odbudowali swoje wojska i przeszli do kontrofensywy. Siły dowodzone przez Publiusza Korneliusza Scypiona uderzyły na posiadłości kartagińskie w Hiszpanii i wylądowały w Afryce, co zmusiło Hannibala do powrotu z Italii do ojczyzny. W 202 r. p.n.e. w bitwie pod Zamą zwyciężyli Rzymianie. Skutki: Kartagińczycy stracili wiele posiadłości, musieli oddać Rzymowi niemal całą flotę oraz zapłacić ogromną kontrybucję.
III wojna punicka	149–146 r. p.n.e.	<ul style="list-style-type: none"> Przyczyna: dążenie Rzymian do zniszczenia Kartaginy. Przebieg: oblężenie Kartaginy. Skutki: zburzenie Kartaginy, nowa prowincja rzymska – Afryka.

Wojny punickie

- państwo rzymskie w 264 r. p.n.e.
- posiadłości Kartaginy w 264 r. p.n.e.
- I wojna punicka (w latach 264–241 p.n.e.)
- zdobycze Rzymu po I wojnie punickiej
- zdobycze Kartaginy w Hiszpanii między I a II wojną punicką
- II wojna punicka (w latach 218–201 p.n.e.)
- kierunki działań wojsk rzymskich pod dowództwem Scypiona
- kierunki działań wojsk kartagińskich pod dowództwem Hannibala
- kierunki działań wojsk kartagińskich pod dowództwem Hazdrubala
- zdobycze Rzymu po II wojnie punickiej
- III wojna punicka (w latach 149–146 p.n.e.)
- zdobycze Rzymu po III wojnie punickiej
- miasta oblegane i zdobyte przez Rzymian (z datami)
- miasto oblegane i zdobyte przez Kartagińczyków (z datą)
- bitwy lądowe zakończone zwycięstwem Rzymian
- bitwy lądowe zakończone zwycięstwem Kartagińczyków
- bitwy morskie zakończone zwycięstwem Rzymian

Zwróć uwagę na mapie:

- Po II wojnie punickiej Rzymianie zajęli część Półwyspu Pirenejskiego.
- Tylko podczas II wojny punickiej działania wojsk toczyły się w Italii.

Było na maturze

CKE 2020, zad. 29

Powstanie i rozwój chrześcijaństwa

- **Jezus** urodził się w Palestynie ok. 7–6 r. p.n.e. Głosił nauki, które wskazywały, jak osiągnąć życie wieczne i zbawienie. Towarzyszyło mu 12 uczniów (apostołów). Ok. 30 r. n.e. został skazany na śmierć poprzez ukrzyżowanie.
- Działalność Jezusa i apostołów została opisana w **Nowym Testamencie**. Obejmuje on cztery Ewangelie (św. Mateusza, św. Marka, św. Łukasza, św. Jana), Dzieje Apostolskie, Listy Apostolskie oraz Apokalipsę św. Jana.
- Chrześcijaństwo przyciągało nowych wyznawców ze względu na swoją otwartość. Jezus głosił równość wszystkich ludzi wobec Boga.
- Dużą rolę w rozprzestrzenianiu się chrześcijaństwa odegrał św. Paweł z Tarsu, który szerzył nową religię także wśród ludności nieżydowskiej.
- Rzymianie obawiali się ruchów religijnych, które mogłyby zagrozić porządkowi społecznemu. Z tego powodu chrześcijaństwo spotykało się z wrogością władz rzymskich. Ponadto chrześcijanie odmawiali składania ofiar bóstwom rzymskim (co miało doprowadzić do zerwania „pokoju z bogami”) i odrzucali państwowy kult cesarza.
- Do prześladowania chrześcijan dochodziło m.in. za panowania Nerona, Marka Aureliusza, Decjusza i Dioklecjana.
- W 313 r. n.e. cesarz **Konstantyn Wielki** wydał tzw. **Edykt mediolański** i zrównał chrześcijaństwo z innymi religiami pod względem prawnym. Odtąd było ono tolerowane i legalne.
- W 325 r. n.e. odbył się **sobór w Nicei**, na którym przyjęto główne zasady (kanon) chrześcijaństwa.
- Z czasem dwór cesarski oraz instytucje państwowe także uległy chrystianizacji. Wsparcie władz pozwalało na rozwój Kościoła – z jego wspólnot powstawały diecezje, na których czele stali biskupi (biskup Rzymu był uważany za następcę św. Piotra).
- W 380 r. n.e. **Teodozjusz Wielki** uznał chrześcijaństwo za religię panującą w imperium. W kolejnych latach cesarz zakazał obrzędów i dawnych kultów rzymskich oraz organizacji igrzysk olimpijskich.
- Mimo różnego rodzaju obostrzeń dawne wierzenia przetrwały głównie na obszarach wiejskich (stąd nazwa „poganie” od łac. *pagus* – ‘wieś’).

380 r. n.e.

chrześcijaństwo religią panującą w Imperium Rzymskim

Chrześcijaństwo jest

obecnie największą religią – wyznaje ją ponad 30% ludności na świecie.

Zwróć uwagę na mapie:

→ Początkowo chrześcijaństwo rozwijało się wokół większych miast.

→ Na początku V w. chrześcijaństwo nie objęło swoim zasięgiem całego Imperium Rzymskiego.

Rozprzestrzenienie się chrześcijaństwa

Uporządkuj wiadomości

Kod: Z6GJHF

app.nowaterazmatura.pl

Mapa myśli: **Dzieje starożytnego Rzymu**

Upadek cesarstwa zachodniorzymskiego

- Reformy Dioklecjana nie zażegnały kryzysu w państwie rzymskim. Sytuację komplikowały najazdy i migracje ludów barbarzyńskich (rozpoczęły się w drugiej połowie IV w. n.e.).
- Hunowie** wyruszyli ze swoich siedzib znajdujących się w Azji i wypierali inne ludy, które zaczęły wkraczać w granice rzymskie. Proces tej migracji jest nazywany **wielką wędrówką ludów**.
- Jednym z pierwszych germańskich ludów, który osiedlił się w granicach państwa rzymskiego, byli Wizygoci. Szybko podnieśli oni bunt przeciwko władzy Rzymian i w 378 r. n.e. zwyciężyli w bitwie pod Adrianopolem, co zapewniło im dużą niezależność.
- W drugiej połowie IV w. n.e. w armii rzymskiej zaczęli dominować barbarzyńcy, których osiedlano na opustoszałych obszarach cesarstwa. Ponadto cesarze byli uzależnieni od zromanizowanych dowódców germańskich, z którymi coraz częściej popadali w konflikty.
- Do problemów cesarstwa zachodniorzymskiego w V w. n.e. należały:
  - brak stabilizacji politycznej;
  - słabość armii (brak ochotników, upadek dyscypliny wojskowej);
  - kryzys ekonomiczny;
  - zasiedlanie obszarów państwa przez ludy barbarzyńskie, które zakładały na jego obszarze własne królestwa;
  - zagrożenie zewnętrzne, m.in. najazd Hunów pod wodzą Attyli (w 451 r. n.e. przegrał bitwę na Polach Katalaunijskich, ale rok później wkroczył do Italii).
- W połowie V w. n.e. władza cesarzy zachodniorzymskich ograniczała się tylko do Italii. Przeszli oni rezydować w Rzymie (złupili go w 410 r. n.e. Wizygoci, w 455 r. n.e. Wandalowie) i przenieśli się do Rawenny.
- W 476 r. n.e. wódz germański **Odoaker** obalił ostatniego cesarza Romulusa Augustulusa i przejął władzę w Rzymie, po czym odesłał insygnia cesarskie do Konstantynopola (→ s. 60). To wydarzenie uważa się za umowny koniec starożytności.

CKE 2015, zad. 22

5 min

Obejrzyj, żeby zrozumieć i zapamiętać

Kod: PL62TW

app.nowaterazmatura.pl

Film:

Dlaczego upadł Rzym?

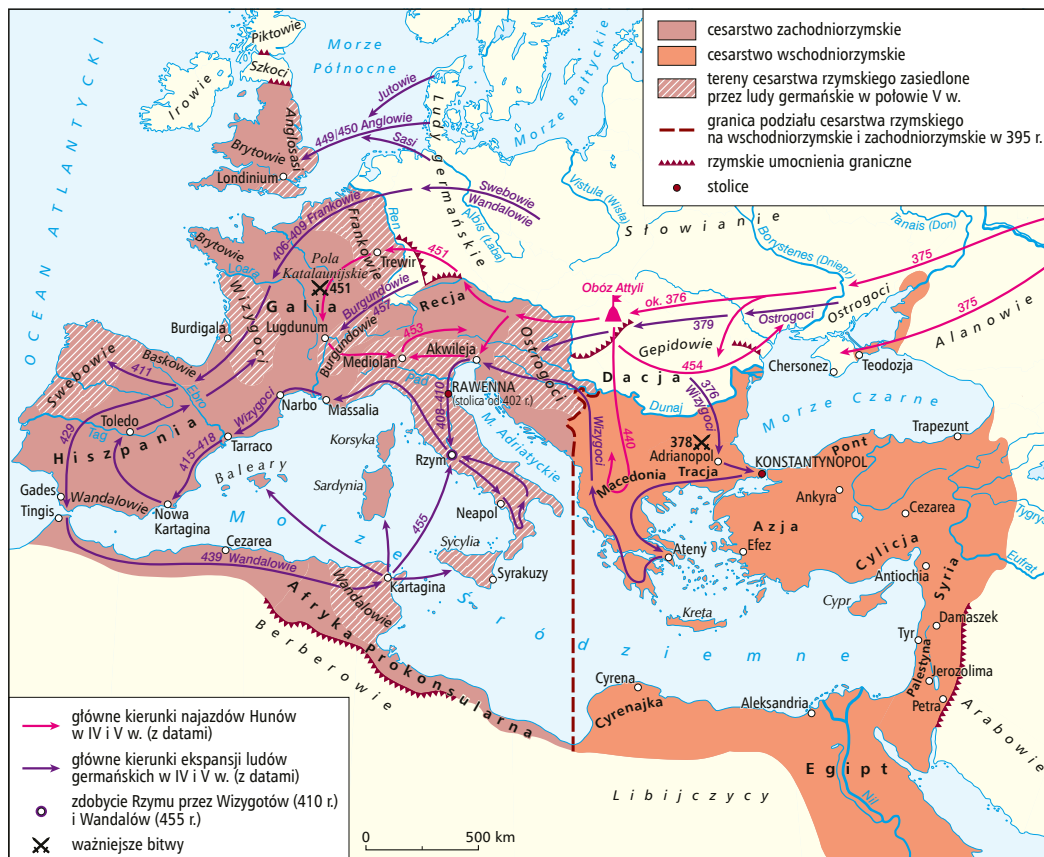
476 r. n.e.

upadek cesarstwa zachodniorzymskiego

Cesarstwo wschodniorzymskie przetrwało do 1453 r.

Wielka wędrówka ludów i upadek Rzymu

Zwróć uwagę na mapie:

- Granica pomiędzy zachodnią i wschodnią częścią cesarstwa rzymskiego w Europie przebiegała przez Półwysep Bałkański.
- Ludy germańskie najeżdżały głównie cesarstwo zachodniorzymskie.

Powtórz daty i pojęcia

Kod: 5PAC7B

app.nowaterazmatura.pl

Fiszki do rozdziału:
Starożytność

Sprawdź, co już wiesz

Quiz 1
Kod: S273UZ

app.nowaterazmatura.pl

Quiz 2
Kod: UK84S7

app.nowaterazmatura.pl

Quizy do rozdziału:
Starożytność

Zobacz
uzupełnioną
notatkę

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: 6XHK9W

Dokończ notatkę: Rozwój terytorialny państwa rzymskiego

PODOBÓJ ITALII

Kiedy i przez kogo, według legendy, został założony Rzym?

.....

Na początku którego wieku Rzymianie pokonali Samnitów?

.....

Jak nazywał się król Epiru, który stanął w obronie Tarentu?

.....

W którym roku zakończył się podbój Italii przez Rzym?

.....

WOJNY PUNICKIE

I – 264–241 r. p.n.e.

II – 218–201 r. p.n.e.

III – 149–146 r. p.n.e.

Co było przyczyną I wojny punickiej i jaki był jej skutek?

.....

.....

W której wojnie punickiej brała udział armia Hannibala?

.....

Kto dowodził armią rzymską podczas walk z Hannibalem?

.....

Kto zwyciężył w bitwie pod Zamą?

.....

DALSZA EKSPANSJA W BĄSNIENIE MORZA ŚRÓDZIEMNEGO I W EUROPIE

W których wiekach Rzymianie podbili Półwysep Iberyjski?

.....

W którym wieku Rzymianie podporządkowali sobie Macedonię i Grecję?

.....

Kto i kiedy ostatecznie włączył Galię do państwa rzymskiego?

.....

W którym wieku rozpoczął się podbój dolin Renu i Dunaju?

.....

Za czyjego panowania państwo rzymskie miało największy zasięg terytorialny?

.....

Jak nazwano obszar podlegający władzy Rzymu?

.....

Przykładowe zadania typu maturalnego

Zadanie ze wskazówkami krok po kroku

Zadanie (0–1)

CKE, Informator 2021

Fragmety *Dziejów* Herodota

Fragment A: Barbarzyńcy więc z Kserksesem nadchodzili, a Hellenowie z Leonidasem, ponieważ wyruszeni na śmierć, już o wiele bardziej niż z początku wysunęli się ku szerszej części wąwozu; [...] walczyli, cofając się powoli do węższej części parowu. [...] Wiedząc, że czeka ich śmierć ze strony tych, co obeszlą górę, okazywali największą, jaką posiadali, siłę przeciw barbarzyńcom, lekceważąc sobie życie i będąc odważnymi do szaleństwa.

Fragment B: Długo trwała ta bitwa [...]. Wprawdzie w centrum szyku bojowego zwyciężyli barbarzyńcy [...], ale na obu skrzydłach zwyciężali [Hellenowie], po czym pozwolili uciekać pobitej części barbarzyńców, ściągnęli [oba] skrzydła i walczyli przeciw tym, którzy przerwali środek; tak [...] odnieśli zwycięstwo.

Źródło: Herodot, *Dzieje*, VI, Warszawa 1959, s. 459.

Rozstrzygnij, czy oba fragmenty odnoszą się do tej samej bitwy. Odpowiedź uzasadnij.

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

.....

.....

.....

.....

.....

Krok 1 Przeczytaj polecenie.

Polecenie wymaga odpowiedzi, czy w obu tekstach opisano tę samą bitwę. Konieczne będzie odwołanie się do treści źródeł i wiedzy własnej.

Krok 2 Przeanalizuj źródła.

Ustal, jakich wydarzeń dotyczą oba fragmenty:

- fragment A informuje o Kserksesie i Leonidasie, a także o walce w wąwozie i przegranej Hellenów, czyli dotyczy bitwy rozegranej w wąwozie termopilskim;
- fragment B odnosi się do bitwy, w której zwyciężyli Hellenowie, a opisany przebieg działań nawiązuje do walk pod Maratonem;
- zwróć uwagę, że fragment A informuje o działaniach wojennych w wąwozie i terenie górzystym, zaś fragment B wskazuje na bitwę na otwartej przestrzeni, gdzie obie armie rozwinęły szyk bojowy.

Krok 3 Przemyśl swoją odpowiedź.

W uzasadnieniu musisz podać, dlaczego uważasz, że fragmenty A i B dotyczą innych bitew. Odwołaj się przy tym do konkretnych informacji ze źródła i wykorzystaj wiedzę własną. Pamiętaj, że nie musisz podawać dat rocznych bitew, o których piszesz.

Więcej zadań z działu Starożytność w Zbiorze zadań maturalnych s. 19

Sprawdź rozwiązanie zadania

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: PF479Q

Zadanie do samodzielnego rozwiązania

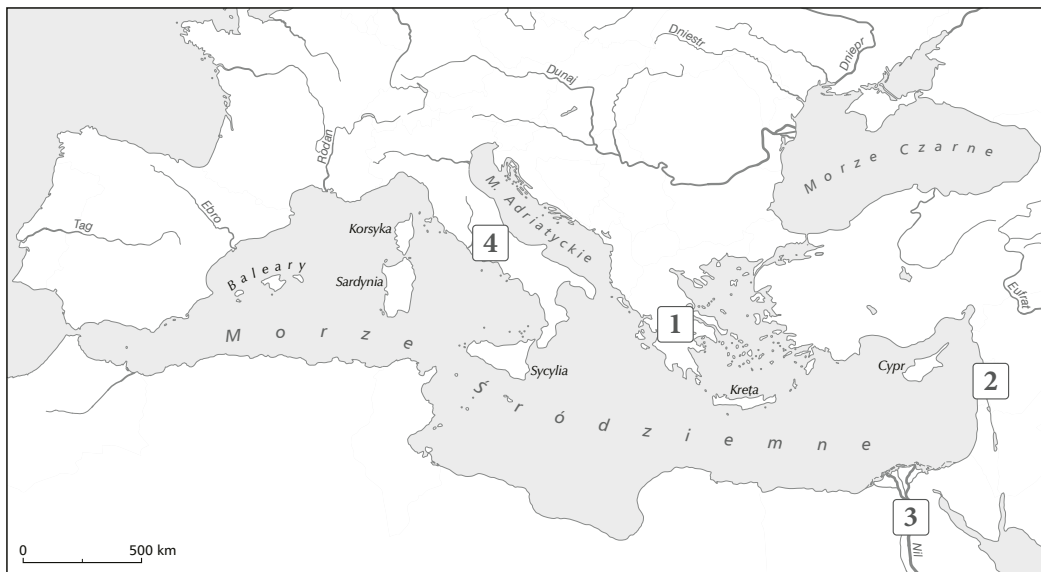
Zadanie 1. (0–1)

Źródło 1. Fragment opracowania historycznego

Podróż morską niosła pewne ryzyko – nieuczciwi żeglarze potrafili ograbić pasażerów zaraz po wyptynięciu na morze. Brak wiatru mógł unieruchomić statek, zbyt silny wiatr mógł zepchnąć go z kursu. Rozważny kapitan, chcąc zapewnić swemu statkowi bezpieczny rejs, zawsze przed wyjściem w morze składał ofiarę bogu morza, Posejdonowi.

Źródło: J. Chisholm i in., *Starożytny świat: szkolny przewodnik*, Warszawa 1998, s. 130.

Źródło 2. Mapa basenu Morza Śródziemnego

Sprawdź
rozwiązanie
zadania

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: Z4YHYH

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych, a następnie uzasadnij swój wybór.

Tekst dotyczy cywilizacji oznaczonej na mapie cyfrą

- A. 1.
- B. 2.
- C. 3.
- D. 4.

Uzasadnienie:.....

.....

.....

.....

.....

.....

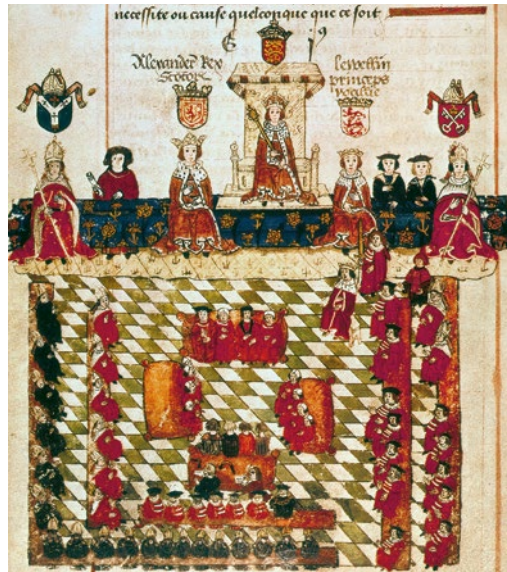
.....

3.4. Państwa Europy Zachodniej w XIII–XV w.

Pierwsze parlamenty

- Pod koniec XII w. reprezentanci stanów (duchowni, rycerze, możnowładcy, a niekiedy też mieszczanie) domagali się:
  - zagwarantowania swoich praw,
  - udziału w rządzeniu państwem,
  - możliwości kontroli polityki władcy.
- Osłabienie władców postępujące w wyniku procesów feudalizacji i naciski poszczególnych stanów spowodowały, że zaczęły one otrzymywać przywileje generalne – pierwszy z nich wydał w 1188 r. król Leónu Alfons I.
- Czasami proces nadawania przywilejów generalnych odbywał się w warunkach konfliktu wewnętrznego. Tak było w Anglii, gdzie król Jan bez Ziemi wydał Wielką Kartę Swobód w 1215 r. po zajęciu Londynu przez zbuntowanych możnowładców.
- Powstające reprezentacje stanowe:
  - potocznie są określane mianem **parlamentów**;
  - kształtowały się w Europie od XII do XV w. (w 1264 r. za panowania Henryka III po raz pierwszy zwołano parlament angielski, a w 1302 r. Stany Generalne we Francji, gdy rządził Filip IV Piękny);
  - miały niekiedy dwie izby – wyższą i niższą. Pierwsza z nich wykształciła się z dawnej rady królewskiej i zasiadali w niej najwyżsi przedstawiciele duchowieństwa oraz arystokraci (księżęta, hrabiowie). Izba niższa była przedstawicielstwem rycerstwa i miast.
- Część reprezentacji stanowych kontrolowała politykę władców, decydowała o podatkach

i uchwałała nowe prawa – tak było m.in. w Anglii. Natomiast np. we Francji zgromadzenie stanowe z czasem zwoływano coraz rzadziej.

Angielski parlament od 1295 r. składał się z Izby Lordów i Izby Gmin – wtedy po raz pierwszy zwołano tzw. parlament wzorcowy.

Państwo	Nazwa reprezentacji stanowej
Anglia	parlament – Izba Lordów (izba wyższa) i Izba Gmin (izba niższa)
Francja	Stany Generalne
Hiszpania	Kortezy Generalne
Rzesza	Hoftag (od XV w. Reichstag)
Polska	sejm walny – senat (izba wyższa) i izba poselska (izba niższa)

Zwołanie Stanów

Generalnych we Francji w 1789 r. przyczyniło się do wybuchu Wielkiej Rewolucji Francuskiej.

1215 r.
wydanie Wielkiej
Karty Swobód

Wojna stuletnia (1337–1453)

Przyczyny konfliktu

- Na wybuch konfliktu miały wpływ zarówno skomplikowane powiązania dynastyczne między władcami Francji i Anglii, jak i interesy gospodarcze tych państw.
- Główne przyczyny wojny stuletniej to:
  - kryzys dynastyczny we Francji, związany z wygaśnięciem głównej linii Kapetyngów i objęciem tronu przez Walezjuszów;
  - pretensje do francuskiego tronu wysuwane przez Edwarda III, króla Anglii, którego łączyło bliższe pokrewieństwo (w linii żeńskiej –

po kądzieli) z ostatnimi Kapetyngami niż władcę Francji Filipa VI;

- posiadłości lenne królów angielskich we Francji – władcy francuscy chcieli je zlikwidować, zaś Edward III wymówił Filipowi VI postuśżeństwo (był jego lennikiem);
- umacnianie przez Anglików wrogości mieszkańców Flandrii wobec władz francuskich;
- pomoc Francuzów dla Szkotów walczących z Anglikami.

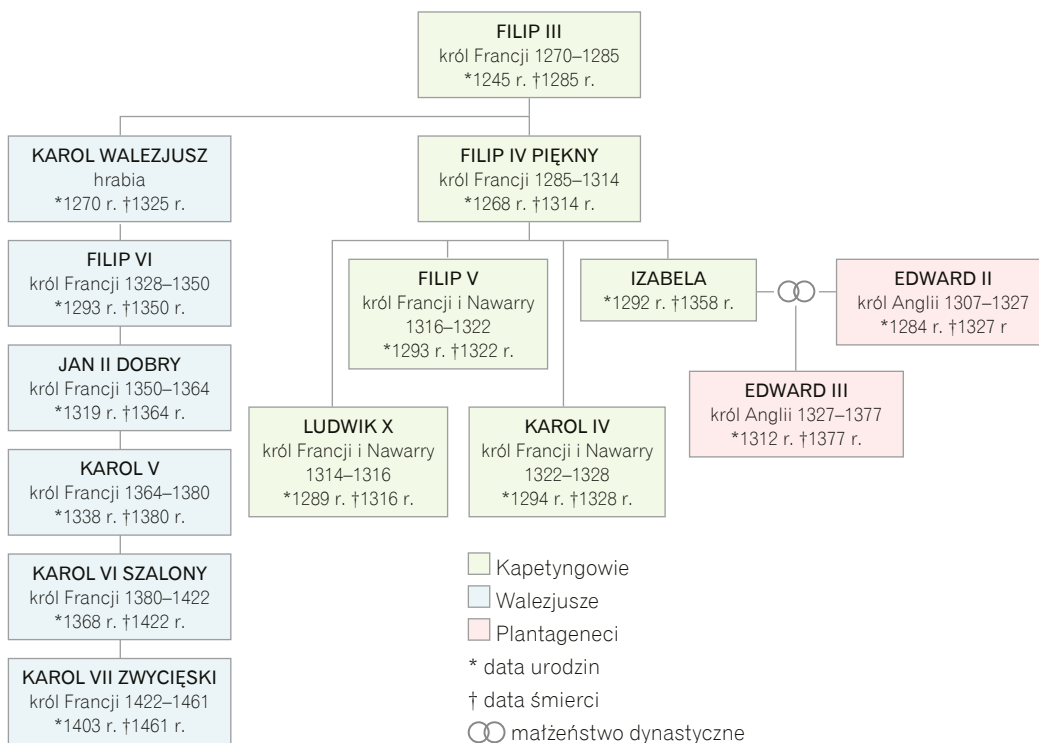
Było na maturze

CKE 2023, zad. 5

Zwróć uwagę na tablicy genealogicznej:

- Edward III był siostrzeńcem ostatniego króla Francji z dynastii Kapetyngów.
- Walezjusze wywodzili się z dynastii Kapetyngów.

Tablica genealogiczna Kapetyngów, Walezjusów i Plantagenetów

Przebieg walk

- Konflikt toczony w latach 1337–1453 między Anglią i Francją nie był jedną wojną, lecz kilkoma. Przerzywały je wieloletnie okresy zawieszenia broni i pokoju.
- Walki prowadzono na obszarze Francji.
- Jedną z ważniejszych bitew konfliktu była bitwa pod Crécy (1346 r.), w której klęskę poniosło francuskie rycerstwo.
- W 1429 r. do wojny przyłączyła się **Joanna d'Arc** – na czele armii pokonała Anglików pod Orléanem i sprawiła, że konflikt dynastyczny przerodził się w ogólnofrancuską walkę z angielską okupacją. Została jednak schwytana, oskarżona przez Anglików o herezję i spalona na stosie.

Skutki wojny stuletniej

- Skutki trwającego 116 lat konfliktu były odczuwalne w obydwu państwach. Za najważniejsze następstwa wojny stuletniej uznawane są:
  - zniszczenia wojenne na terenie Francji;
  - powstania ludności, zmęczonej wojnami oraz wysokimi podatkami (→ s. 100);
  - chaos polityczny i konflikty wewnętrzne;
  - **wojna domowa w Anglii** (1455–1485), zwana wojną Dwóch Róż, której skutkiem było zapoczątkowanie rządów **dynastii Tudorów**;
  - zjednoczenie terytorium Francji;
  - utrata przez Anglików wszystkich posiadłości na kontynencie (z wyjątkiem portu w Calais).

Dowiedz się więcej

Kod: CLXTGF

app.nowaterazmatura.pl

Biogram: **Joanna d'Arc**

Joanna d'Arc ① dowodząca oddziałami podczas oblężenia. Jej postać na trwałe zapisała się w dziejach Francji – jest patronką tego państwa. Jeszcze w XV w. papież unieważnił proces, w którym została skazana na śmierć. W XX w. została świętą Kościoła katolickiego. Joanna d'Arc miała ok. 17 lat, gdy przystąpiła do działań wojennych.

3.7. Kultura średniowiecznej Europy

Cechy kultury średniowiecznej

- Średniowiecze trwało tysiąc lat i kultura tej epoki nie była przez cały ten okres jednorodna.
- **Cechy kultury średniowiecznej Europy to:**
  - **uniwersalizm** – używanie łaciny przez ludzi wykształconych, jednolity system edukacji, głoszenie światopoglądu opartego na Biblii oraz wykorzystywanie takich samych motywów religijnych i wzorców estetycznych w sztuce;
  - **ponadnarodowy charakter** – wpływ na to zjawisko miały dziedzictwo antyku i kulturotwórcza rola Kościoła;
  - **elitarność** – niewiele osób umiało czytać i pisać, potrafili to najczęściej duchowni;
  - dominacja **tematyki związanej z religią chrześcijańską**.
- W różnych częściach kontynentu rozwijały się kultury lokalne. Wyrastały one z tradycji plemiennych i odgrywały znaczącą rolę w kulturze ludowej.
- **Kulturotwórcza rola chrześcijaństwa w średniowiecznej Europie:**
  - Kościół był **patronem sztuki, nauki i edukacji**.
  - Kościół **określał formy kultu, zasady postępowania** w życiu codziennym oraz **spoleczne rytuały** (np. rok obrzędowy, pogrzeb, hołd lenny).
  - Mnisi zachowali **klasyczną formę łaciny, tłumaczyli i studiowali pisma starożytnych** oraz **spisywali księgi i kroniki**.
  - **Przy katedrach i klasztorach powstawały szkoły**.

Było na maturze

CKE 2018, zad. 26

Dziedzictwo antyku

- Powrót do wzorców antycznych był niezwykle istotnym aspektem trzech okresów odrodzenia, kulturalnego, które zaistniały w epoce średniowiecza. Zalicza się do nich:
  - **renesans karoliński** (VIII–IX w.),
  - **renesans ottoński** (X w.),
  - **renesans XII w.**

Okresy odrodzenia w kulturze średniowiecza

Nazwa	Charakterystyka
Renesans karoliński	<ul style="list-style-type: none"> • Jako podstawę europejskiej edukacji przywrócono sztuki wyzwolone, których nauczano w starożytnej Grecji i Rzymie. W średniowieczu było ich siedem – dzieliły się na <i>trivium</i>, czyli stopień niższy (gramatyka łacińska, retoryka, dialektyka), oraz <i>quadrivium</i> – stopień wyższy (geometria, arytmetyka, astronomia, muzyka). • Przywrócono klasyczną formę łaciny, opracowano formę jej zapisu (minuskuła karolińska). • Nawiązywano do wzorów rzymskich w architekturze oraz w malarstwie książkowym (np. rezygnowano z bujnej ornamentyki). • Najbardziej znanym zabytkiem jest katedra w Akwizgranie. • Odnowiono znajomość dzieł antycznych, przechowywanych do tej pory w klasztorach.
Renesans ottoński	<ul style="list-style-type: none"> • Okres rozwoju gospodarczego i kulturalnego, który objął tereny cesarstwa pod rządami Ottona I, Ottona II i Ottona III. • Sztuka była związana z dworem monarszym i miała silny wydźwięk ideologiczny. • Czerpano z wzorców antycznych, wczesnochrześcijańskich i bizantyjskich, korzystano ze zdobyczy renesansu karolińskiego. • Malarstwo rozwijało się przede wszystkim w formie iluminatorstwa – miniatury cechowały się ekspresją oraz specyficznym kolorytem: żywymi, kontrastowymi barwami, licznymi złoceniami. • Władców portretowano na miniaturach z wykorzystaniem elementów typowych dla rzymskiej ikonografii, co stanowiło wyraz uniwersalistycznych dążeń do wskrzeszenia cesarstwa na Zachodzie. • Do głównych zabytków architektury należą kościoły w Kolonii i Hildesheim.
Renesans XII w.	<ul style="list-style-type: none"> • Dzięki pośrednictwu bizantyjskiemu oraz arabskiemu na nowo odkryto wiele pism starożytnych. • Nastąpił rozwój zainteresowań medycznych na włoskich uniwersytetach. • Pojawiły się idee związane z antykiem (m.in. dostrzeżono wartość człowieka i ziemskiego życia).

Kultura rycerska i miejska

Kultura rycerska

- Powstała w wyniku wyodrębnienia się rycerstwa jako grupy społecznej.
- Ukształtował się **etos rycerski** – zbiór zasad i wartości, którymi powinien kierować się idealny rycerz. Miał on być mężny, wierny danemu słowu, lojalny wobec swojego seniora, dworny wobec kobiet, pobożny, wspierający słabszych i pokrzywdzonych.
- Dużą rolę w kształtowaniu kultury rycerskiej odegrał Kościół – rycerz miał być jego obrońcą, a ideałem wojownika stał się krzyżowiec.
- Wzorów rycerskości dostarczała literatura – w eposach rycerskich opisywano czyny zarówno postaci fikcyjnych (np. rycerzy Okrągłego Stołu), jak i historycznych (np. Rolanda – wasala Karola Wielkiego).
- W okresie krucjat rozwijała się liryka miłosna tworzona przez trubadurów, w której stawiono ideał miłości dworskiej.
- Popularną rozrywką stały się **turnieje rycerskie**, podczas których odbywały się pojedynki między dwoma uczestnikami i walki drużynowe.
- W świadomości społeczeństw europejskich elementy etosu rycerskiego przetrwały do dziś (np. sportowa zasada *fair play*, postawa dżentelmena).

Turniej rycerski to wydarzenie, w którym udział traktowano jak zaszczyt. Była to też możliwość zdobycia sławy i sprawdzenia swoich umiejętności.

Kultura miejska

- Kultura miejska rozwinęła się wraz z powstawaniem kolejnych miast i wzrostem ich pozycji.
- Florencki mieszczanin **Dante Alighieri** napisał w języku włoskim poemat *Boska komedia*, który stanowi szczytowe osiągnięcie średniowiecznej literatury.
- Najważniejszymi budowlami miejskimi były **kościóły** i **ratusze** – siedziby rady miejskiej.
- W późnym średniowieczu wzrost zainteresowania sztuką wśród patrycjuszy we włoskich miastach oraz sprawowany przez nich mecenat artystyczny przyczynił się do rozwoju idei renesansowych (→ s. 158).

Architektura i sztuka średniowiecza

- **Tematyka religijna dominowała** w średniowiecznej sztuce, a zadaniem jej twórców było głoszenie chwały Boga – z tego powodu często pozostawali oni anonimowi.
- Funkcją sztuki było m.in. objaśnianie i nauczanie prawd wiary, w czym ważną rolę odgrywały rzeźba i malarstwo.
- Rytuály i sztukę cechował **symbolizm** – powszechnie stosowano przenośne znaczenie gestów, kolorów i przedmiotów.
- Rozwijano koncepcję *Biblii pauperum* (łac. 'Biblia ubogich') – przedstawianie treści religijnych w formie obrazów, co pozwalało na katechizowanie wiernych niepotrafiących czytać.
- Wiele wytworów kultury było związanych z Kościołem (np. przedmioty do sprawowania kultu),

Madonna z Dzieciątkiem powstała w Paryżu w połowie XIV w. Rzeźba nadal jest pokryta oryginalnymi farbami.

jednak rozwijało się także rzemiosło, którego odbiorcami byli nie tylko panujący i panowie feudalni, lecz także mieszczenie.

- Iluminowane manuskrypty to – obok dzieł architektury – najliczniej zachowane zabytki średniowiecznej kultury materialnej. Rękopisy dekorowano miniaturami, które są ważnym źródłem poznania różnych aspektów życia ówczesnych ludzi.
- W pierwszych wiekach średniowiecza:

• rozwijała się sztuka wczesnochrześcijańska, której korzenie sięgały czasów cesarstwa rzymskiego;

• czerpano z tradycji germańskich oraz wzorców bizantyjskich.

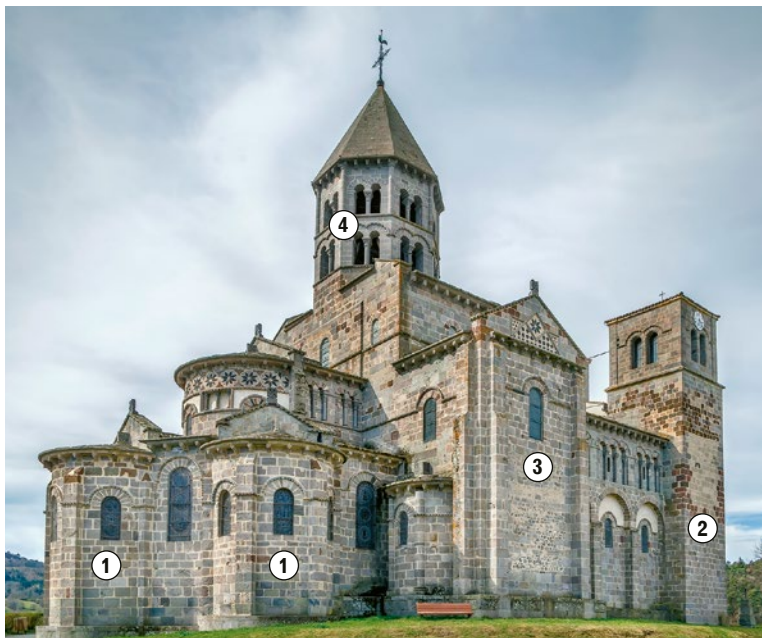
- W późniejszych stuleciach średniowiecza wypracowało dwa własne, odrębne style – **romański** i **gotycki**. W wielu częściach Europy przez długi czas występowały one równocześnie.

Styl romański i gotycki – charakterystyka

	Styl romański	Styl gotycki
Chronologia	Rozwijał się od X w., a dominował do XIII w.	Rozwijał się od połowy XII w. do XVI w. (na wschodzie kontynentu) i nie był jednorodny w całej Europie.
Podstawowy budulec	kamień	cegła i piaskowiec
Architektura	<ul style="list-style-type: none"> • Budowle cechowały się masywnymi murami i kolumnami, na których spoczywał ciężar sklepienia. • Budowle romańskie pełniły funkcje obronne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wznoszenie strzelistych budowli – wyższych i większych od romańskich – umożliwiły nowe rozwiązania techniczne (m.in. zastosowanie sklepienia krzyżowego oraz systemu przyporowego). • Kościoły były bogato zdobione.
Rzeźba	Zazwyczaj była to płaskorzeźba, która ozdabiała świątynie.	Rzeźbione postacie ludzkie były nieproporcjonalnie wydłużone, lecz pod koniec średniowiecza zaczęło się to zmieniać.
Malarstwo	W dziełach malarskich często występowały wzory geometryczne i roślinne.	Postacie przedstawiano podobnie jak w rzeźbie, używano intensywnych kolorów.

 Było na maturze

CKE 2016, zad. 5,
2021, zad. 7,
2023, zad. 7

Kościół w opactwie Saint-Nectaire we Francji został zbudowany w XII w. w stylu romańskim.

- 1 Apsydy – pomieszczenia na rzucie półkola – zamykają prezbiterium i nawę główną.
- 2 Wieże w fasadzie są niewiele niższe od wieży kościoła.
- 3 Okna są małe, co powoduje, że niewiele światła dostaje się do wnętrza kościoła.
- 4 Wieża dzwonna ma kształt ośmiokąta.

Katedra w Chartres jest jedną z najznakomitszych budowli francuskiego gotyku. Jej budowa została ukończona w XIII w.

- 1 Dwie wieże w fasadzie mają różną wysokość.
- 2 Olbrzymia rozeta o geometrycznym układzie jest wypełniona witrażem.
- 3 Duże okna są zwieńczone ostrymi łukami. Do świątyni wpadało przez nie barwne światło, ponieważ w oknach umieszczano witraże.
- 4 System przyporowy, złożony z łuków i filarów, przenosi ciężar sklepienia ze ścian na fundament.

Nauka

- Na przełomie XII i XIII w. powstały pierwsze **uniwersytety** – niektóre wyewoluowały ze szkół katedralnych. Początkowo rozwijały się przede wszystkim we Francji, Włoszech i w Anglii.
- Po ukończeniu edukacji z zakresu sztuk wyzwolonych można było studiować prawo, filozofię, medycynę i teologię (uważaną za królową nauk).
- Podstawową metodą naukową była **scholastyka**. Polegała na poszukiwaniu rozwiązania postawionego problemu przez swobodną dyskusję.
- Rozwój miast i rozbudowa administracji państwowej doprowadziły do powstania nowych zawodów, które wymagały umiejętności czytania i pisania. Jednak nie spowodowało to zauważalnego spadku powszechnego analfabetyzmu.
- Od XII w. ponownie odkrywano dzieła starożytnych autorów, m.in. Arystotelesa.
- W połowie XV w. **Jan Gutenberg** wynalazł **ruchołą czcionkę**, co umożliwiło **rozwój druku**.

ok. 1450 r.
wynalezienie druku

Powtórz daty i pojęcia

Kod: 2QEMMM

app.nowaterazmatura.pl

Fiszki do rozdziału:
Europa pełnego i późnego średniowiecza

Sprawdź, co już wiesz

Quiz 1
Kod: M8T17C

Quiz 2
Kod: 5X9N5N

app.nowaterazmatura.pl

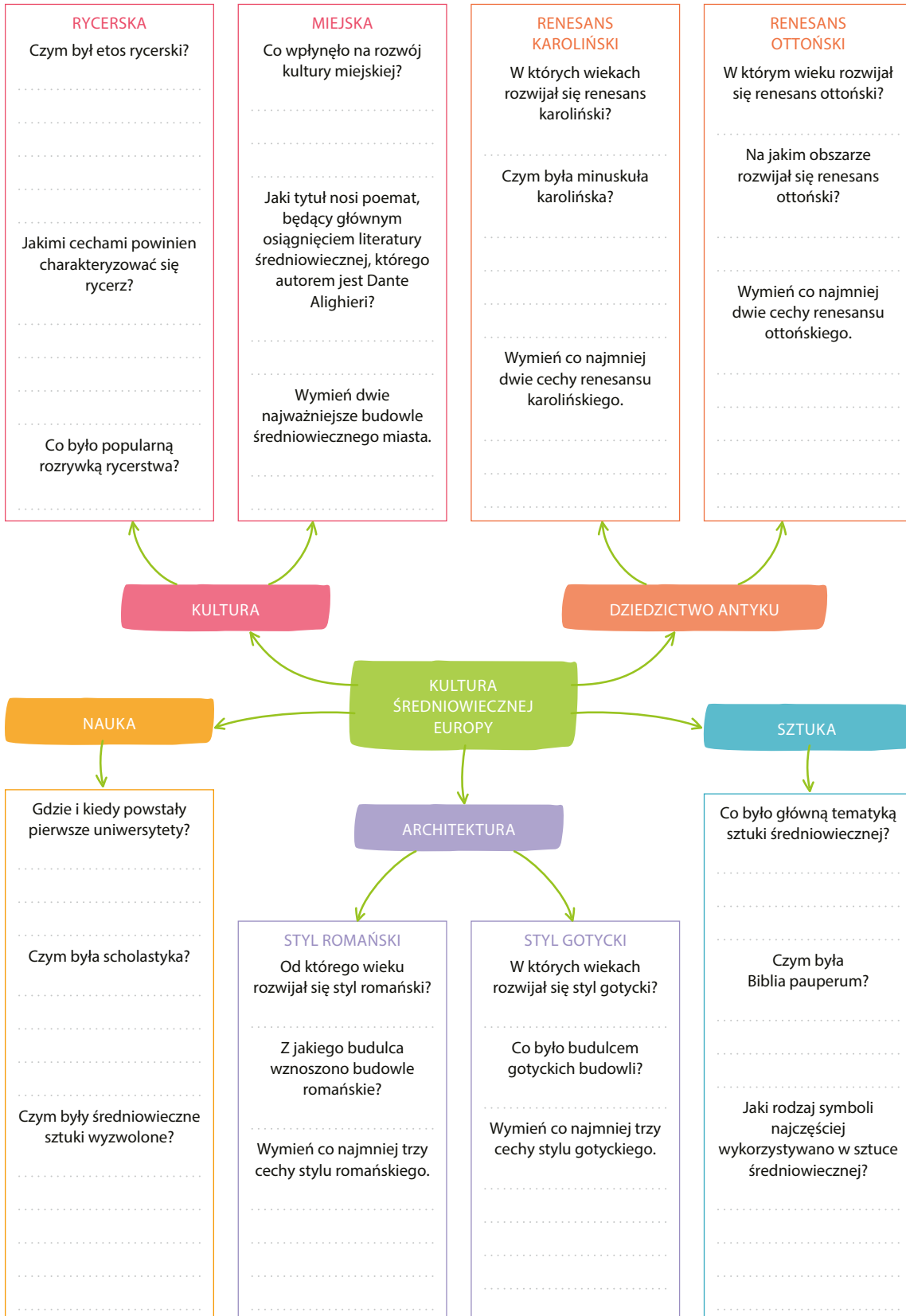
Quizy do rozdziału:
Europa pełnego i późnego średniowiecza

Filozofia

- Średniowieczni uczeni wnieśli znaczący wkład w rozwój filozofii, teologii i logiki.

Filozof	Poglądy
Św. Augustyn (IV–V w.)	<ul style="list-style-type: none"> • Poznanie rzeczywistości następuje nie drogą rozumowania, lecz poprzez iluminację – nadprzyrodzone oświecenie umysłu przez Boga. • Inspirował się filozofią Platona.
Św. Tomasz z Akwinu (XIII w.)	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzył system filozoficzny zwany tomizmem. • Wskazał pięć argumentów na istnienie Boga. • Czerpał z Arystotelesa. • Wiara i rozum jako środki poznania wzajemnie się uzupełniają, lecz w kwestii zgłębiania prawd duchowych nadawał większą wartość objawieniu niż rozumowi.
William Ockham (XIII–XIV w.)	<ul style="list-style-type: none"> • Był sceptyczny wobec możliwości rozumowego poznania Boga, któremu przypisywał nieograniczoną władzę. • Domagał się oddzielenia filozofii od teologii. • Napisał wiele na temat logiki, którą uważał za kluczową w zdobywaniu wiedzy.

Dokończ notatkę: Kultura średniowiecznej Europy

Zobacz uzupełnioną notatkę

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: XNAVYQ

Przykładowe zadania typu maturalnego

Zadanie ze wskazówkami krok po kroku

Więcej zadań
z działu
Średniowiecze
w Zbiorze zadań
maturalnych
s. 39

Zadanie (0–1)

CKE, Informator 2021

Źródło 1. Miniatura średniowieczna

<https://www.medievalists.net>

Źródło 2. Fragment dokumentu

9. Tylko papieża stopy całować mają wszyscy książęta.
[...]
11. Ten jeden jedyny jest tytuł (papież) na świecie.
12. Jemu wolno władcami rozporządzać (a więc i cesarzy z tronu składać)
13. Jemu wolno w razie potrzeby biskupów z miejsca na miejsce przenosić.
[...]
19. Przez nikogo nie może być on sądzony.
[...]
27. On może poddanych zwalniać od wierności bezecnym.

Źródło: *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999, s. 126–127.

Rozstrzygnij, czy miniatura przedstawia zbieżną z dokumentem wizję relacji papiesko-cesarskich w średniowieczu. Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do obu źródeł.

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

.....

.....

.....

Krok 1 Przeczytaj polecenie.

W celu uzyskania punktu za to zadanie trzeba rozstrzygnąć, czy na miniaturze i w dokumencie przedstawiono wizję relacji papiesko-cesarskich w taki sam sposób. Odpowiedź należy uzasadnić odwołaniem do informacji zawartych w obu źródłach.

Sprawdź
rozwiązanie
zadania

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: 83Q6PD

Krok 2 Przeanalizuj źródła.

Ustal, w jaki sposób opisano relacje papiesko-cesarskie w dokumencie:

- papież zajmuje wyższą pozycję niż cesarz, którego mógł on z *tronu składać* (czyli pozbawiać władzy);
- papieżowi przysługiwało prawo do zwalniania poddanych od wierności władcy;
- papież nie mógł być przez nikogo sądzony.

Ustal, jak przedstawiono relacje papiesko-cesarskie na miniaturze:

- cesarz i papież mają równy status, a władza jest podzielona pomiędzy nimi – papież sprawuje władzę duchowną (pastorał), zaś cesarz świecką (miecz).

Krok 3 Przemyśl swoją odpowiedź.

W tym zadaniu są do wykonania dwie czynności. Na początku należy rozstrzygnąć, czy wizja relacji papiesko-cesarskich w obu źródłach jest zbieżna. Następnie trzeba podać argumenty uzasadniające ten wybór – konieczne będzie przy tym odwołanie się do informacji zawartych zarówno w dokumencie, jak i na miniaturze.

Zadanie do samodzielnego rozwiązania**Zadanie 1.**

Mowa z XI w.

Wszystkim idącym tam, w przypadku ich zgonu na lądzie czy na morzu, lub w boju z poganami, od tej chwili odpuszczone będą grzechy. To przyrzeczenie idącym daję ja jako upoważniony przez Boga. [...] Jaką hańbą okryje nas sam Pan, jeśli wy nie pomożecie tym, którzy są taki samymi wyznawcami Chrystusa jak i my. Niechaj wystąpią do boju, który należy zacząć, do boju, który powinien przynieść obfitość tępów, ci, którzy od dawna przywykli nadużywać praw prywatnej wojny przeciw swoim współwyznawcom. Niech obecnie staną się rycerzami ci, którzy przedtem byli rozbójnikami. Niechaj obecnie prowadzą sprawiedliwą wojnę z barbarzyńcami ci, którzy dawniej za małą zapłatę byli najemnikami. [...] Kto tu nieszczęśliwy i biedny, tam będzie bogaty, kto tu przeciwnikiem Boga, tam będzie Jemu przyjacielem.

Źródło: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 6, Warszawa 1959, s. 29.

Zadanie 1.1. (0–2)

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych, a następnie uzasadnij swój wybór, odwołując się do treści źródła.

Autor tekstu wzywał do udziału w

- wyprawie krzyżowej.
- podboju ziem Słowian.
- wojnie przeciwko Francji.
- zdobyciu Konstantynopola.

Uzasadnienie:.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

Zadanie 1.2. (0–1)

Podaj pełne imię osoby, która wygłosiła powyższą mowę.

.....

Sprawdź
rozwiązanie
zadania

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: HW6SWY

5.2. Wielkie odkrycia geograficzne i ekspansja kolonialna

Przyczyny wielkich odkryć geograficznych

Wzrost wiedzy geograficznej w Europie

- W średniowieczu znajomość świata Europejczyków ograniczała się do Europy, północnej Afryki i części Bliskiego Wschodu. Uczeni sądzili, że lądy te otacza woda, a Ziemia jest płaska.
- W XIII–XIV w. wiedza geograficzna rozwinęła się dzięki wyprawom na wschód weneckiego kupca **Marca Polo**.
- W XV w. na łacinę przetłumaczono *Geografię Ptolemeusza*, co przyczyniło się do wzrostu zainteresowania **teorią o kulistości Ziemi** i rozwoju kartografii. Równolegle portugalscy żeglarze zaczęli podejmować wyprawy wzdłuż wybrzeży Afryki.

Przyczyny ekonomiczne i społeczne

- Pod koniec XV w. oprócz rosnącego zainteresowania światem pojawiły się inne czynniki, które zachęcały do dalekomorskich wypraw:
  - **legendy o bogactwach Indii i Chin;**
  - **nadzieje na odkrycie drogi morskiej do Indii** – wyeliminowanie pośrednictwa arabskich kupców pozwoliłoby czerpać zyski ze sprowadzania towarów luksusowych (przypraw i korzeni, tkanin, barwników, pachnidła) i zapewniłoby ich stałe dostawy (wymianę handlową ze Wschodem zakończył **upadek Konstantynopola** w 1453 r. → s. 102);
  - odczuwalny **deficyt złota i srebra** w Europie – kruszce były potrzebne do bicia monet niezbędnych w gospodarce towarowo-pieniężnej, ale niekorzystny bilans handlu ze Wschodem sprawiał, że stale wypyływały one z Europy;
  - **zakończenie rekonkwisty** na Półwyspie Iberyjskim (w 1492 r. upadła Grenada) – co wraz

Karaki miały wysokie burty, pojemne ładownie i elastyczne ożaglowanie, które pozwalało na podróże nawet przy niesprzyjających wiatrach.

z rozkładem systemu feudalnego i wzrostem demograficznym sprawiło, że portugalska i hiszpańska szlachta zaczęła poszukiwać nowych źródeł dochodów;

- **rozwój nawigacji** – nowe instrumenty, takie jak busola, kwadrant i astrolabium, umożliwiały lepszą orientację na morzu;
- **przemiany w budownictwie okrętowym** – nowe statki (**karawele** i **karaki**) były szybsze, bardziej wytrzymałe, ponadto miały większe ładownie i żagle łacińskie, dzięki którym mogły płynąć także przy niesprzyjającym wietrze.

Najważniejsze wyprawy i odkrycia geograficzne

- Jako pierwsi wyprawy odkrywcze podejmowali Portugalczycy. W pierwszej połowie XV w. syn portugalskiego króla **Henryk Żeglarz** stworzył ośrodek, w którym gromadzono mapy morskie i doskonalono instrumenty nawigacyjne. Wspierani przez niego żeglarze odbyli szereg podróży wzdłuż zachodniego brzegu Afryki.
- W 1488 r. **Bartolomeu Dias** dopłynął do południowego krańca Afryki, nazwanego wówczas Przylądkiem Dobrej Nadziei.
- Zamorska ekspansja Hiszpanii rozpoczęła się

w latach 80. XV w., gdy zajęto Wyspy Kanaryjskie. Przełomowe znaczenie miała jednak dopiero wyprawa **Krzysztofa Kolumba** podjęta w 1492 r.

- Trzy okręty Kolumba pokonały Atlantyk, dopłynęły do wysp archipelagu Bahama i na Kubę i w 1493 r. powróciły do Hiszpanii.
- Sukces Kolumba sprawił, że szybko podjęto kolejne wyprawy. Jeszcze w XV w. Europejczycy dopłynęli do wybrzeży dzisiejszej Kanady i Brazylii, a dowodzeni przez **Vasco da Gamę** Portugalczycy dotarli drogą morską do Indii (por. tabela).

 Klaudiusz Ptolemeusz pochodził z Egiptu, był wybitnym greckim astronomem i geografem, żył w II w. n.e.

 Upadek Grenady oznaczał koniec muzułmańskiego kalifatu w Hiszpanii. Arabowie przybyli na Półwysep Iberyjski na początku VIII w., gdy wyparli stąd Wizygotów.

1492 r.
wyprawa **Krzysztofa Kolumba do Ameryki**

1498 r.
odkrycie morskiej drogi do Indii

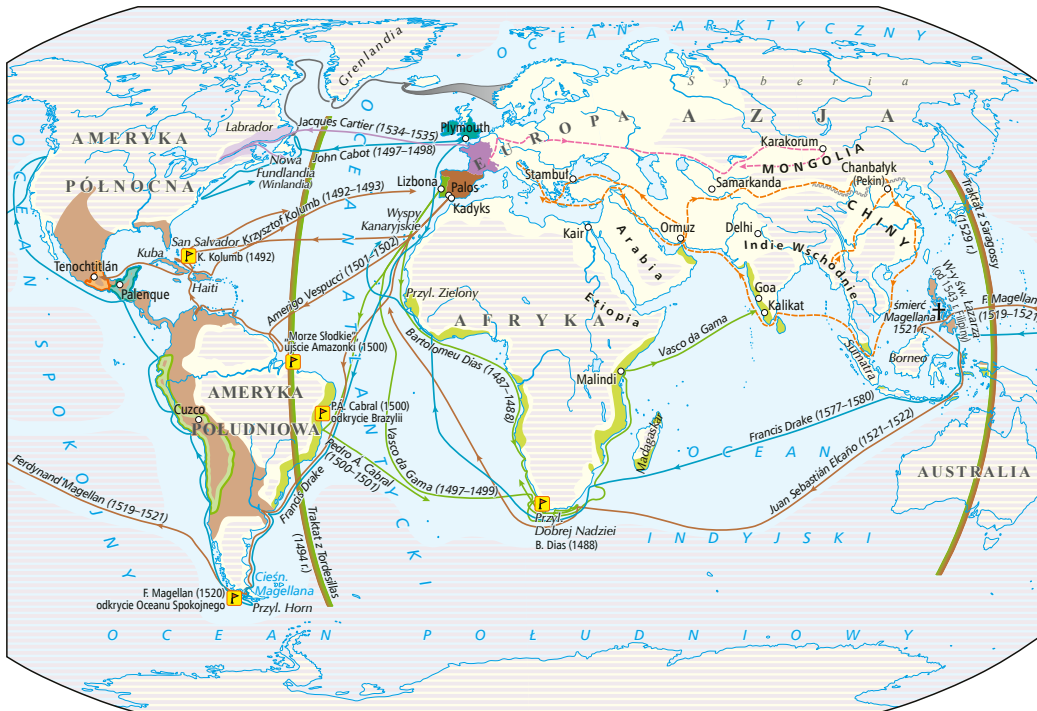
- Na przełomie XV i XVI w. serię podróży do Ameryki odbył **Amerigo Vespucci**. Podróżnik trafnie stwierdził, że ląd odkryty przez Kolumba to nie Indie, tylko kontynent nieznan wcześniej Europejczykom i określił go mianem **Nowego Świata**. Z czasem obszar ten zaczęto nazywać od imienia Vespucciego **Ameryką**.
- W 1519 r. Hiszpanie pod wodzą **Ferdynanda Magellana** podjęli próbę optyknięcia Ziemi. Choć sam Magellan zginął w trakcie wyprawy, w 1522 r. część jej uczestników dołynęła do Hiszpanii. To ostatecznie potwierdziło teorię o kulistości Ziemi.

1519–1522 wyprawa Ferdynanda Magellana

Ważniejsze wyprawy i odkrycia w XV–XVI w.

Data	Odkrywcy	Dokonywania
1446 r.	Portugalczycy	optyknięcie Zielonego Przylądka (najdalej wysunięty na zachód punkt Afryki)
1488 r.	Bartolomeu Dias (Portugalia)	dotarcie do Przylądka Dobrej Nadziei (najdalej wysunięty na południe punkt Afryki)
1492 r.	Krzysztof Kolumb (Hiszpania)	dotarcie do Bahamów, Kuby, Haiti – odkrycie Ameryki
1493–1504 (trzy wyprawy)	Krzysztof Kolumb (Hiszpania)	odkrycie wysp na Morzu Karaibskim oraz wybrzeży Ameryki Środkowej i Południowej
1498 r.	Vasco da Gama (Portugalia)	odkrycie morskiej drogi do Indii
1499–1500	Amerigo Vespucci (Hiszpania)	odkrycie wschodniego wybrzeża Ameryki Południowej
1513 r.	Hiszpanie	przekroczenie Przesmyku Panamskiego
1519–1522	Ferdynand Magellan i Juan Sebastián Elcano (Hiszpania)	wyprawa dookoła świata

Wyprawy odkrywcze w XV–XVI w.

Państwa organizujące wyprawy i obszary przez nie kolonizowane:

- Królestwo Hiszpanii
- Królestwo Portugalii
- Królestwo Francji
- Królestwo Anglii

lądy i morza nieznanie Europejczykom w XVI w.

Imperia indiańskie do czasu podboju przez Europejczyków w XVI w.:

- Inków
- Azteków
- Majów

~~~~~ Wielki Mur Chiński

— hiszpańsko-portugalska linia podziału świata na strefy wpływu

Ważniejsze wyprawy przed epoką wielkich odkryć geograficznych:

- wyprawy Normanów w X i XI w.
- wyprawa Giovanniego da Pian del Carpine i Benedykta Polaka (1245–1247)
- wyprawa Marca Polo (1271–1295)

Wyprawy organizowane przez:

- Hiszpanię
- Portugalii
- Francję
- Anglię

† miejsce śmierci Magellana

📍 najważniejsze odkrycia geograficzne

Było na maturze

CKE 2016, zad. 8

Zwróć uwagę na mapie:

→ W XVI w. zamorskie wyprawy oprócz Hiszpanów i Portugalczków podejmowali także Francuzi i Anglicy.

→ Kolonizacja Ameryki i Afryki miała odmienny charakter. W Afryce kolonie tworzone jedynie na wybrzeżach.

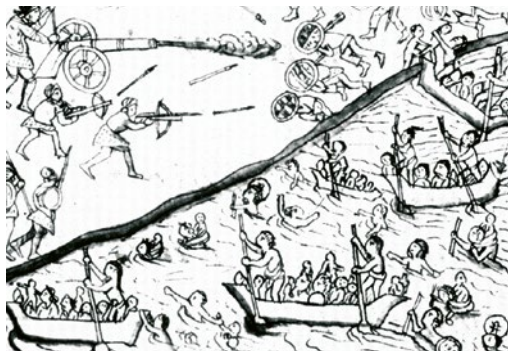
→ Wschodnie wybrzeża Ameryki Południowej, które na mocy traktatu w Tordesillas przypadły Portugalii, odkryto dopiero po jego zawarciu.

→ W XVI w. Europejczycy nie wiedzieli jeszcze o istnieniu Australii i Antarktydy.

Podbój i kolonizacja odkrytych ziem

Podbój Nowego Świata

- Po odkryciu Nowego Świata władcy europejscy zaczęli dążyć do zagarnięcia jego bogactw i podporządkowania sobie tych ziem.
- Już druga wyprawa Krzysztofa Kolumba (z 1493 r.) miała charakter kolonizacyjny. Europejczycy zakładali **faktorie handlowe**, osady, miasta i **plantacje**. Szybko też zaczęli zmuszać rdzenną ludność do niewolniczej pracy.
- Historie i legendy o bogactwach Indian skłoniły Hiszpanów do wypraw zbrojnych w głąb kontynentu. **Konkwistę**, czyli podbój, uzasadniano krzewieniem religii chrześcijańskiej.
- Działaniom **konkwistadorów** sprzyjały konflikty wśród Indian, ich przeświadczenie o półboskim pochodzeniu Europejczyków, wyższość uzbrojenia (żelazne miecze i pancerze, broń palna), a także podatność ludności autochtonicznej na europejskie choroby (dżumę, żółtą febrę, cholera, tyfus i ospę prawdziwą).

Hiszpańscy konkwistadorzy na ilustracji z XVI w. Najeżdźcy dysponowali m.in. artylerią, kuszami i arkebuzami oraz stalowymi pancerzami. Aztecy wojownicy walczyli głównie za pomocą łuków i drewnianych mieczy z ostrzami z obsydianu.

Krzysztof Kolumb

(1451–1506) – genueński żeglarz, odkrywca Ameryki. Swoją wyprawę z 1492 r. podjął dzięki wsparciu władców Hiszpanii – Izabeli Kastylijskiej i Ferdynanda Aragońskiego.

- W latach 1519–1521 **Hernán Cortés** wraz z 500 hiszpańskimi żołnierzami przeprowadził podbój **państwa Azteków**. Hiszpanie odnieśli sukces dzięki sojuszowi z lokalnymi przeciwnikami Azteków i epidemii ospy prawdziwej, która osłabiła aztecką armię.
- W latach 1530–1533 **Francisco Pizarro** na czele 180 hiszpańskich żołnierzy podbił **imperium Inków**.
- Ziemie zajęte przez Hiszpanów podzielono na dwa **wicekrólestwa** (Nową Hiszpanię i Peru), a zamieszkujących tu Indian zmuszono do niewolniczej pracy na plantacjach i w kopalniach.

Podział świata

- W 1494 r. – wkrótce po sukcesie wyprawy Kolumba – Hiszpania i Portugalia zawarły **układ w Tordesillas**. Na mocy tego porozumienia rozgraniczyły swoje strefy wpływu: Afryka przypadała Portugalii, a Ameryka Środkowa – Hiszpanii (por. mapa na poprzedniej stronie).
- Hiszpańsko-portugalskie ustalenia nie powstrzymały innych państw europejskich przed kolonizacją. W XVI i XVII w. w Amerykach, Azji i Afryce swoje kolonie miały Hiszpania, Portugalia, Francja, Holandia i Anglia (por. tabela).

Kolonializm w XVI–XVII w.

Państwo kolonizujące	Obszary skolonizowane (z datami ich opanowania)		
	Ameryka Północna i Południowa	Azja	Afryka
Hiszpania	Karaiby (do 1510 r.), Meksyk (1519–1521), Gwatemala (1524 r.), Panama (1532 r.), Peru i Chile (1530–1541), następnie jeszcze w XVI w.: Ekwador, Argentyna, Paragwaj i Urugwaj	Filipiny (XVI w.)	–
Portugalia	Brazylia (XVI w.)	część Indii (XVI w.)	zachodnie wybrzeże Afryki (XVI w.)
Francja	nad Rzeką Świętego Wawrzyńca (XVII w.)	–	–
Holandia	nad rzeką Hudson (1626 r.)	Indonezja (XVI w.)	Kraj Przylądkowy (południe Afryki: XVI w.)
Anglia	Nowa Anglia w Ameryce Płn. (1643 r.)	część Indii (XVI w.)	–

Dowiedz się więcej

Kod: V52XZ6

app.nowaterzamura.pl

Biogram:
Krzysztof Kolumb

1519–1521

podbój państwa
Azteków

1530–1533

podbój imperium
Inków

Dawne
wicekrólestwo

Hiszpanii – Peru uzyskało niepodległość w 1821 r. W państwie do dziś językiem urzędowym jest hiszpański.

Układ
w Tordesillas

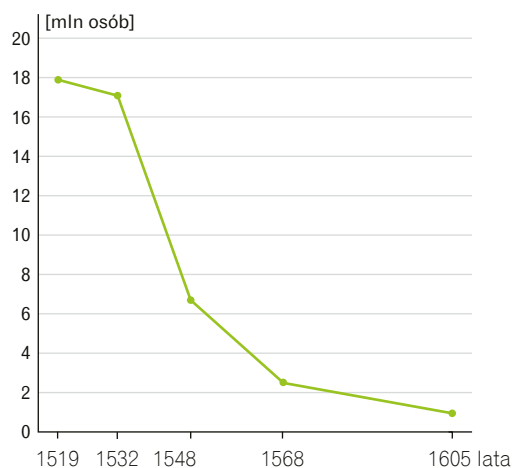
nie przewidywał granicy podziału stref wpływu na Oceanie Spokojnym, ponieważ był on wówczas nieznanym Europejczykom. Odkryta go dopiero wyprawa Ferdynanda Magellana.

Skutki i znaczenie wielkich odkryć geograficznych

Zmiany w Ameryce

- **Upadek cywilizacji prekolumbijskich** – państwa Majów, Azteków i Inków zostały podbite, ograbione i zniszczone przez Europejczyków.
- **Gwałtowne wyludnienie Ameryki** – na skutek walk, chorób przyniesionych przez Europejczyków i przymuszania Indian do niewolniczej pracy zmarło ok. 80–90% ludności Ameryki Środkowej i Południowej.
- **Utworzenie hiszpańskich i portugalskich kolonii** – służyły głównie jako źródło surowców i towarów pożądaných w Europie, a wydobywanych i wytwarzanych dzięki niewolniczej pracy Indian.
- **Rozwój niewolnictwa** – do pracy w kopalniach i na plantacjach na masową skalę zaczęto sprowadzać mieszkańców Afryki, których uznawano za silniejszych i lepiej przystosowanych do trudów fizycznej pracy od Indian. Do XIX w. z Afryki do Ameryk przewieziono 12–15 mln Afrykanów.
- **Chryścianizacja rdzennych mieszkańców Ameryki** – towarzyszyło jej zwalczanie dawnych zwyczajów i wierzeń, a tym samym upadek lokalnych kultur.

Ludność Meksyku w latach 1519–1605

Zmiany w Europie

- **Przyspieszenie rozwoju gospodarczego** – było to możliwe dzięki napływowi ogromnych ilości złota i srebra oraz ożywieniu wymiany handlowej – ale także spadek wartości złota (inflacja), **rewolucja cen** i podział Europy na dwie strefy gospodarcze (dualizm gospodarczy → s. 172).
- **Przesunięcie głównych szlaków handlowych** – na znaczeniu straciła wymiana prowadzona na Morzu Śródziemnym, wyraźnie zmalało też znaczenie handlu bałtyckiego (hanzeatyckiego).
- **Rozpoczęcie uprawy nowych roślin** – m.in. pomidorów, ziemniaków i kukurydzy. Zmiany w zwyczajach i diecie Europejczyków wiązały się też ze sprowadzaniem tytoniu, kakao oraz herbaty.
- **Wzrost znaczenia politycznego Hiszpanii i Portugalii** – pierwszych mocarstw kolonialnych.
- **Podjęcie rywalizacji państw europejskich o kolonie** i dominację na morzach (która trwała z różnym natężeniem do XX w.).
- **Rozwój wiedzy geograficznej**, kartografii i nawigacji, wzrost zainteresowania światem (także przyrodą i kulturą innych ludów), rozwój sztuki żeglarskiej.

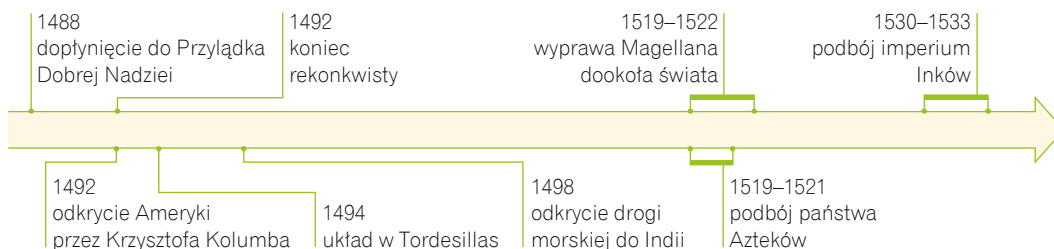
Znaczenie wielkich odkryć geograficznych

- Wielkie odkrycia z przełomu XV i XVI w. uutorowały Europejczykom drogę do ekspansji kolonialnej w Ameryce, Afryce i Azji.
- Wykształcony wówczas model eksploatacji kolonii trwał do XIX w. (→ s. 312). Proces dekolonizacji rozpoczął się w XIX w. w Ameryce Południowej, a w Afryce i w Azji – dopiero w połowie XX w.
- Do trwałych skutków dominacji Hiszpanii i Portugalii nad Ameryką Południową należy m.in. posługiwanie się przez jej mieszkańców językami hiszpańskim i portugalskim.

Współcześnie językiem urzędowym Brazylii, w odróżnieniu od pozostałych państw Ameryki Południowej, jest portugalski. Odpowiada to postanowieniom układu w Tordesillas, według którego wybrzeża dzisiejszej Brazylii znalazły się właśnie w strefie portugalskiej.

Wielkie odkrycia geograficzne i podbój Nowego Świata

8. Europa i świat w XIX w.

8.1. Epoka napoleońska

Rządy dyktatoratu (1795–1799)

- Na skutek **przewrotu termidoriańskiego** (zamachu stanu) z lipca 1794 r. i konstytucji uchwalonej w 1795 r. władzę wykonawczą we Francji sprawował pięcioosobowy **dyktatorat** (→ s. 222).
- Rządy dyktatoratu przyniosły koniec terroru jakobińskiego. Nie cieszyły się jednak dużą popularnością – w kraju panowała nędza i kwitła korupcja, a władzę chcieli przejąć zarówno jakobińcy, jak i monarchiści.
- Równolegle Francja nadal prowadziła walki z I koalicją antyfrancuską. Działania zbrojne toczyły się głównie we Włoszech, gdzie francuską armię dowodził **gen. Napoleon Bonaparte**. W 1797 r. na zajętych terenach utworzył on **Republikę Cisalpińską**, w której uformowano ochotnicze **Legiony Polskie** (→ s. 328).
- W tym samym roku Francja i Austria podpisały **pokój w Campo Formio**, na mocy którego:
  - Francja uzyskała obszar Niderlandów Austriackich (Belgię);

Napoleon Bonaparte (1769–1821) – francuski generał, I konsul, w latach 1804–1814 cesarz Francuzów. Wybitny dowódca wojskowy i polityk, który podporządkował sobie niemal całą Europę.

- Austria uznała republiki włoskie zależne od Francji i przejęła część Republiki Weneckiej.
- W 1798 r. jedynym przeciwnikiem Francji pozostawała Wielka Brytania. Aby uderzyć w jej interesy handlowe, Bonaparte podjął **wyprawę do Egiptu**, która – pomimo początkowych sukcesów – zakończyła się niepowodzeniem i kapitulacją sił francuskich w 1801 r. (sam Napoleon wrócił do Francji wcześniej).

Rządy konsulatów (1799–1804)

- W 1799 r. uformowała się II koalicja antyfrancuska, co sprawiło, że we Francji wzrosły napięcia wewnętrzne i niechęć wobec rządzących.
- W tej sytuacji **9 listopada 1799 r.** (18 brumaire'a roku VIII) Napoleon Bonaparte, który cieszył się dużym poparciem wśród żołnierzy i ogółu społeczeństwa, przeprowadził kolejny **zamach stanu**.
- Na mocy nowej konstytucji władzę we Francji sprawował odtąd trzyosobowy **konsulat**. Kluczową rolę odgrywał **pierwszy konsul**, posiadający władzę wykonawczą i inicjatywę ustawodawczą. Tę funkcję objął sam Napoleon.
- Walki z siłami II koalicji zakończyły się szybkim zwycięstwem Francji. Po sukcesach m.in. w bitwach pod Marengo i Hohenlinden w **1801 r.** podpisano **pokój w Lunéville** z Austriakami, a w 1802 r. – **pokój w Amiens** z Wielką Brytanią.
- Napoleon dążył do **ustabilizowania sytuacji wewnętrznej** we Francji. W tym celu:
  - przeprowadzono reformę finansów i utworzono Bank Francji;
  - wprowadzono nowy podział administracyjny państwa;
  - zezwolono na powrót do kraju emigrantów politycznych;
  - **zawarto konkordat** (1801 r.) z papieżem i przestano zwalczać religię chrześcijańską (ale utrzymano kontrolę władz państwowych nad klerem);
  - wprowadzono bezpłatne, obowiązkowe i **powszechne szkolnictwo** podstawowe;
  - opracowano **kodeks cywilny Francuzów** (Kodeks Napoleona, 1804 r.), który utrwał zdobycze rewolucji francuskiej i gwarantował m.in. wolność osobistą, równość wobec prawa, swobodę wyznania, własność prywatną, śluby cywilne.
- Skuteczne rządy, umiejętnie wspierane propagandą i cenzurą, sprawiły, że popularność Napoleona rosta. W plebiscycie z 1802 r. Francuzi opowiedzieli się za dożywotnim sprawowaniem przez niego funkcji konsula, a w 1804 r. wyrazili zgodę na jego koronację cesarską.
- 2 grudnia **1804 r.** odbyła się **koronacja cesarska** Bonapartego, który jako **Napoleon I** został **cesarzem Francuzów**.

Dyktatorat objął rządy we Francji w tym samym roku, w którym doszło do III rozbioru Rzeczypospolitej.

Dowiedz się więcej

Kod: WRMFXC

app.nowaterazmatura.pl

Biogram:
Napoleon Bonaparte

1799 r.

początek rządów Napoleona

Konstytucja z 1799 r. była czwartą konstytucją Francji uchwaloną w ciągu ośmiu lat.

1804 r.

koronacja cesarska Napoleona

Rządy cesarza Francuzów (1804–1814)

Wojna z III i IV koalicją antyfrancuską

- Koronacja cesarska Napoleona doprowadziła do nasilenia rywalizacji Francji z Wielką Brytanią i zawiązania w 1805 r. III koalicji antyfrancuskiej z udziałem m.in. Rosji i Austrii.
- Jeszcze w tym samym roku Brytyjczycy rozbili flotę Napoleona w **bitwie pod Trafalgarem** (co przekreśliło plany inwazji na Wyspy Brytyjskie), a Francuzi odnieśli zwycięstwa w bitwach pod Ulm (nad Austrią) i **Austerlitz** (nad siłami austriacko-rosyjskimi, zwana „bitwą trzech cesarzy”).
- W 1805 r. zawarto **pokój w Preszburgu**, na mocy którego Austria utraciła Wenecję, Dalmację i Istrię na rzecz zależnego od Francji Królestwa Włoch.

Koronacja cesarska Napoleona została przeprowadzona w katedrze Notre Dame w Paryżu w obecności papieża Piusa VII. Mimo to większość europejskich monarchów postrzegała Bonapartego jako uzurpatora.

Ekspansja napoleońskiej Francji 1800–1810

- obszar Francji w 1801 r. - terytoria przyłączone do Francji do 1812 r. - terytoria we władaniu krewnych Napoleona - państwa uzależnione od Napoleona - Księstwo Warszawskie, utworzone w 1807 r., powiększone w 1809 r. - obszary przyłączone do Rosji w latach 1807–1809 - obszary działania partyzantki antyfrancuskiej (guerrilli) w Hiszpanii - granice cesarstwa rzymskiego do 1806 r. - granice Związku Reńskiego w 1810 r.	- Działania wojsk francuskich podczas walk: - z II koalicją w 1800 r. - z III koalicją w 1805 r. - z IV koalicją w latach 1806–1807 - z V koalicją w 1809 r. - w Hiszpanii w latach 1808–1811 - działania wojsk brytyjskich - blokada kontynentalna Wielkiej Brytanii od 1806 r. (Rosja od 1807 r., Szwecja od 1810 r.) - ważniejsze bitwy lądowe i morskie - ważniejsze traktaty

Wcześniej inwazji na Wielką Brytanię próbowali Hiszpanie, ale ich Wielka Armada została zniszczona w 1588 r. Ostatni udany desant na Brytanię przeprowadził Wilhelm Zdobywca w XI w.

Było na maturze

CKE 2015, zad. 11,
2020, zad. 16

Zwróć uwagę na mapie:

→ W okresie wojen napoleońskich z mapy Europy zniknęło cesarstwo rzymskie, a w zamian utworzono Związek Reński.

→ Półwysep Apeniński był niemal całkiem podporządkowany Napoleonowi.

→ Dopiero w trakcie walk z IV koalicją siły Napoleona zbliżyły się do ziem dawnej Rzeczypospolitej.

Krok 1 Przeczytaj polecenie.

Aby rozwiązać to zadanie, należy uzasadnić, że Adam Asnyk krytycznie odniósł się w swoim wierszu do poglądów szkoły krakowskiej. Potrzebna będzie również wiedza własna.

Krok 2 Przeanalizuj źródła.

- Rozwiązywanie zadania rozpocznij od uważnej lektury całego wiersza. Zwróć uwagę, że jego wymowa jest ironiczna.
- Przypomnij sobie, jakie poglądy głosiła krakowska szkoła historyczna – musisz przy tym odwołać się do wiedzy własnej. Według jednej z tez krakowskich historyków do upadku Rzeczypospolitej w XVIII w. przyczyniły się głównie czynniki wewnętrzne.
- Ważne są fragmenty, w których Asnyk zarzuca krakowskim historykom, że m.in. czczą zaborcze godła, nie kierują się logiką praw dziejowych czy wykazują patriotyzm Targowicy.
- Warto zwrócić uwagę na ostatnią strofę. Autor podkreśla w niej, że przekonania historyków mogą ich doprowadzić do sytuacji, w której poddadzą błędnej, nieuzasadnionej rewizji także inne fakty dziejowe.

Krok 3 Przemyśl swoją odpowiedź.

Po przeprowadzeniu analizy wiersza i przywołaniu wiedzy własnej należy podać właściwe uzasadnienie. Pamiętaj, aby w swojej wypowiedzi odwoływać się do treści utworu.

Zadania do samodzielnego rozwiązania**Zadanie 1. (0–2)****Program wyborczy partii politycznej**

1. Przywrócić i na przyszłość zachować sejmowi [...] znaczenie czynnika politycznego wobec państwa.
2. Czuwać nad ścisłym wykonaniem ustaw zastrzegających swobodę prasy, stowarzyszeń i zgromadzeń [...].
3. Mając na oku konieczność zaprowadzenia powszechnego prawa głosowania [...], dążyć z całym naciskiem do zmiany sejmowej ordynacji wyborczej w duchu równości obywatelskiej, mianowicie w kierunku rozszerzenia prawa wyborczego i zaprowadzenia głosowania bezpośredniego przez skasowanie prawyborów w kurii wiejskiej i zaprowadzenie tajnego głosowania we wszystkich kuriach, jako też w kierunku sprawiedliwego rozdziału mandatów poselskich na wszystkie kurie.

Źródło: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 44, Warszawa 1961, s. 28.

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych, a następnie uzasadnij swój wybór, uwzględniając czas powstania dokumentu.

Cytowany fragment programu politycznego powstał w

A. Wolnym Mieście Krakowie.	C. Królestwie Galicji i Lodomerii.
B. Księstwie Warszawskim.	D. Wielkim Księstwie Poznańskim.

Uzasadnienie:.....

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–2)**Źródło 1. List**

Kochany, drogi Karolu.

Najprzód donoszę Ci, że żywy, bo tu w naszych okolicach nie każdy tym poszczycić się może. [...] W niedzielę 22 lutego wpada na dziedziniec jakie 300 chłopów uzbrojonych w pałki, kosy, widły, siekiery. [...] Nareszcie stanąłem w Jaśle, gdzie już większa połowa szlachty jasielskiej zgromadzona była. Starosta, zobaczywszy mnie, uwolnił zaraz [...]. U nas w Jasielskim to jednak ani połowy tego nieszczęścia, co w Tarnowskim. Tam nikt cały nie wyszedł: jeżeli nie zabity na śmierć, to okropnie pokaleczony [...].

Źródło: *Polska w latach [...]. Wybór tekstów źródłowych do nauczania historii*, oprac. I. Rusinowa, Warszawa 1986, s. 196–197.

Sprawdź rozwiązanie zadania

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: 55TUEA

10. Europa i świat w pierwszej połowie XX w.

10.1. I wojna światowa

Geneza

Rywalizacja między mocarstwami

- W drugiej połowie XIX w. na skutek dynamicznego rozwoju gospodarczego wzrosło znaczenie **Cesarstwa Niemieckiego, Stanów Zjednoczonych i Japonii**.
- Państwa te zaczęły dążyć do pozyskania dla siebie **kolonii**, które z jednej strony umożliwiłyby im dalszy rozwój gospodarczy, a z drugiej – były traktowane jako wyznacznik mocarstwowej pozycji na arenie międzynarodowej.
- Ambicjami imperialnymi wyróżniły się zwłaszcza **Niemcy**. Pod rządami cesarza **Wilhelma II** zaczęto realizować „politykę globalną” (*Weltpolitik*), której zasadniczym celem było zdobycie pozycji światowego mocarstwa.
- Te działania nieuchronnie prowadziły do wzrostu napięć w relacjach z dawnymi europejskimi potęgami kolonialnymi – Francją i Wielką Brytanią.
- Przejawem tych napięć stały się **dwa kryzysy marokańskie** z lat 1905–1906 i z 1911 r. Ich źródłem był sprzeciw Niemiec wobec planów przekształcenia Maroka we francuską kolonię. Ostatecznie spór rozwiązano na drodze dyplomacji: Maroko uznano za francuski protektorat, ale Niemcom zezwolono na prowadzenie tu działań gospodarczych.

Powstanie trójprzymierza i trójporozumienia

- U schyłku XIX w. na politykę zagraniczną europejskich mocarstw zaczęły oddziaływać:
  - rywalizacja o wpływy na Bałkanach pomiędzy Rosją i Austro-Węgrami;
  - niemiecko-brytyjskie **współzawodnictwo o wpływy w imperium osmańskim**;
  - aspiracje niepodległościowe narodów zamieszkujących Bałkany;
  - spory między Turcją i Rosją.
- W tej napiętej sytuacji zacieśniły się relacje pomiędzy **Niemcami i Austro-Węgrami**. W 1879 r. kraje te podpisały tajny układ wojskowy, do którego w 1882 r. przystąpiły **Włochy**. Tak ukształtował się blok militarno-polityczny nazwany **trójprzymierzem**.
- Sojusz niemiecko-austriacki miał wyraźnie antyfrancuski i antyrosyjski charakter, dlatego w odpowiedzi w 1892 r. został zawarty **sojusz francusko-rosyjski**.

- Mocarstwowe aspiracje Niemiec zaczęły niepokoić także Wielką Brytanię, która zerwała z zasadą wspianą izolacji (*splendid isolation*) i w 1904 r. zawarła **serdeczne porozumienie** (fr. *entente cordiale*) z Francją.
- W 1907 r. podpisano **porozumienie rosyjsko-brytyjskie**. W ten sposób ukształtował się antagonistyczny wobec trójprzymierza sojusz polityczno-militarny, zwany **trójporozumieniem** (*ententą*).

Wyścig zbrojeń

- Nieuchronność konfliktu zbrojnego sprawiła, że europejskie mocarstwa rozpoczęły **wyścig zbrojeń**. Nieustannie zwiększono wydatki na armię, dzięki czemu doskonalono jej wyposażenie i wprowadzano nowe rodzaje broni. Do celów militarnych zaczęto używać samolotów, telefonu, radia oraz telegrafu.
- Najostrzejszy charakter przybrała niemiecko-brytyjska rywalizacja w dziedzinie floty wojennej. Niemcy starały się ją rozbudować na tyle, aby innym państwom nie opłacało się ich atakować. Brytyjczycy z kolei dążyli do utrzymania dotychczasowej przewagi na morzach.

 Niemcy od 1871 r. były ponownie zjednoczonym cesarstwem.

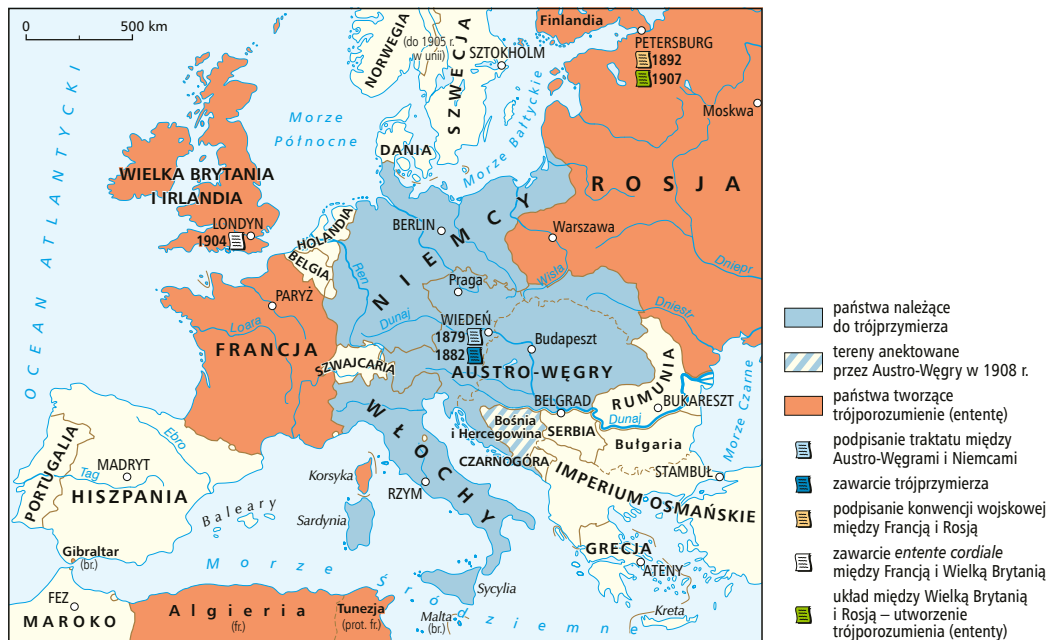
 Wielka Brytania była wówczas największą potęgą kolonialną. Należało do niej 25% powierzchni lądów.

 Napięcia pomiędzy Rosją i Cesarstwem Austriackim oraz Rosją i Turcją były widoczne już w okresie wojny krymskiej (1853–1856).

Sojusz francusko-rosyjski na ilustracji z 1893 r.: marynarze z Francji i Rosji podają sobie dłonie, u ich stóp leży kotwica (symbol nadziei), a ponad nimi unosi się Nike – bogini zwycięstwa ze swoimi atrybutami (wieńcem i gałązką oliwną) oraz flagami Rosji i Francji.

Trójporzumienie i trójprzymierze

Kociot bałkański

- Na przełomie XIX i XX w. najbardziej zapalnym obszarem Europy był Półwysep Bałkański, który zyskał z tego powodu miano „kotła bałkańskiego”.
- Źródłem napięć na Bałkanach były:
  - podziały religijne i narodowościowe;
  - aspiracje nowo powstałych państw regionu do poszerzania własnych granic;
  - rywalizacja o wpływy pomiędzy Rosją i Austro-Węgrami.
- Do dalszego zaostrzenia sytuacji doszło w 1908 r., gdy Austro-Węgry dokonały aneksji Bośni i Hercegowiny, a następnie w 1912 r., gdy Turcja przegrała wojnę z Włochami (→ s. 308).

- Z inspiracji Rosji Serbia, Czarnogóra, Bułgaria i Grecja utworzyły wówczas **Ligę Bałkańską**, która w październiku 1912 r. wypowiedziała wojnę Turcji.
- Tzw. **I wojna bałkańska** zakończyła się w maju 1913 r. Na mocy pokoju podpisanego w Londynie Turcy utracili swoje europejskie posiadłości, którymi podzielili się członkowie Ligi.
- Konflikty o podział zajętych ziem sprawiły, że w czerwcu 1913 r. Bułgaria zaatakowała Serbię i Grecję. W wyniku zaledwie dwumiesięcznej **II wojny bałkańskiej** Bułgaria utraciła wcześniejsze nabytki na rzecz swoich niedawnych sojuszników i Turcji.

Wybuch wojny

- W drugiej dekadzie XX w. relacje pomiędzy państwami trójprzymierza i trójporozumienia stawały się coraz bardziej zaostrzone. Każdy kryzys dyplomatyczny lub lokalny spór mógł się przerodzić w konflikt zbrojny na skalę europejską.
- 28 czerwca 1914 r. w zamachu w Sarajewie (stolicy anektowanej Bośni i Hercegowiny) zginął arcyksiążę Franciszek Ferdynand Habsburg.
- Sprawcą zamachu był Serb Gawriło Princip, dlatego 23 lipca 1914 r. rząd Austro-Węgier

Przeciąganie liny to ilustracja satyryczna z 1914 r. odnosząca się do rywalizacji dwóch bloków sojuszniczych.

wystosował wobec Serbii **ultimatum** z żądaniem m.in. udziału w śledztwie swoich przedstawicieli. Serbowie odrzucili ten warunek, gdyż podważałby on suwerenność ich państwa.

28 czerwca
1914 r.
zamach w Sarajewie

Zwróć uwagę na mapie:

→ Państwa trójprzymierza graniczyły ze sobą i leżały w środku Europy, dlatego zaczęto je określać jako **państwa centralne**.

→ Mocarstwa rozbiorowe znalazły się w przeciwnych blokach sojuszy, co oznaczało, że w razie wojny jej front nieuchronnie przetnie ziemie dawnej Rzeczypospolitej.

W 1878 r. na kongresie w Berlinie Bośnia została przyznana Austro-Węgom na 30 lat. Po upływie tego okresu obszar ten nadal pozostawał przedmiotem sporu.

Dokończ notatkę: I wojna światowa

Zobacz
uzupełnioną
notatkę

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: X1RZHY

WYBUCH WOJNY					
	Kiedy i gdzie odbył się zamach na arcyksięcia Franciszka Ferdynanda Habsburga? ..... Który dzień uważa się za początek I wojny światowej?				
3 sierpnia 1914 r. <i>Niemcy wkraczają do Belgii</i> 5-9 września wiosna 1915 r.	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="background-color: #ffe0b2;">FRONT ZACHODNI</th> <th style="background-color: #ffe0b2;">FRONT WSCHODNI</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> Co przewidywał plan wojny błyskawicznej i kto go zaplanował? .... Jak zakończyła się bitwa nad Marną z września 1914 r.? .... Jaki charakter przybrały walki już w listopadzie 1914 r.? .... Gdzie po raz pierwszy użyto gazów bojowych? ..... </td> <td> Kiedy rozpoczęła się rosyjska ofensywa na Prusy Wschodnie? .... Kiedy rozegrała się bitwa pod Tannenbergiem i jaki był jej wynik? .... Jaki był rezultat bitwy pod Gorlicami? .... Jaki charakter przybrały walki w połowie 1916 r.? .... Gdzie i kiedy podpisano pokój na froncie wschodnim? .... </td> </tr> </tbody> </table>	FRONT ZACHODNI	FRONT WSCHODNI	Co przewidywał plan wojny błyskawicznej i kto go zaplanował? .... Jak zakończyła się bitwa nad Marną z września 1914 r.? .... Jaki charakter przybrały walki już w listopadzie 1914 r.? .... Gdzie po raz pierwszy użyto gazów bojowych?	Kiedy rozpoczęła się rosyjska ofensywa na Prusy Wschodnie? .... Kiedy rozegrała się bitwa pod Tannenbergiem i jaki był jej wynik? .... Jaki był rezultat bitwy pod Gorlicami? .... Jaki charakter przybrały walki w połowie 1916 r.? .... Gdzie i kiedy podpisano pokój na froncie wschodnim? ....
FRONT ZACHODNI	FRONT WSCHODNI				
Co przewidywał plan wojny błyskawicznej i kto go zaplanował? .... Jak zakończyła się bitwa nad Marną z września 1914 r.? .... Jaki charakter przybrały walki już w listopadzie 1914 r.? .... Gdzie po raz pierwszy użyto gazów bojowych?	Kiedy rozpoczęła się rosyjska ofensywa na Prusy Wschodnie? .... Kiedy rozegrała się bitwa pod Tannenbergiem i jaki był jej wynik? .... Jaki był rezultat bitwy pod Gorlicami? .... Jaki charakter przybrały walki w połowie 1916 r.? .... Gdzie i kiedy podpisano pokój na froncie wschodnim?				
<i>Zarówno ofensywa przeciwko Rosji, jak i Wielkiej Brytanii zakończyły się porażką Turcji</i>	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="background-color: #ffe0b2;">INNE FRONTY</th> <th style="background-color: #ffe0b2;">DZIAŁANIA NA MORZACH</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> Po której stronie opowiedziała się Turcja zaraz na początku wojny? ..... Gdzie 19 lutego 1915 r. rozpoczął się desant wojsk francusko-brytyjskich i jaki był jego wynik? .... </td> <td> Jaka była odpowiedź Niemiec na blokadę morską wprowadzoną przez Wielką Brytanię? .... Jakie było największe morskie starcie I wojny światowej? .... </td> </tr> </tbody> </table>	INNE FRONTY	DZIAŁANIA NA MORZACH	Po której stronie opowiedziała się Turcja zaraz na początku wojny? ..... Gdzie 19 lutego 1915 r. rozpoczął się desant wojsk francusko-brytyjskich i jaki był jego wynik?	Jaka była odpowiedź Niemiec na blokadę morską wprowadzoną przez Wielką Brytanię? .... Jakie było największe morskie starcie I wojny światowej? ....
INNE FRONTY	DZIAŁANIA NA MORZACH				
Po której stronie opowiedziała się Turcja zaraz na początku wojny? ..... Gdzie 19 lutego 1915 r. rozpoczął się desant wojsk francusko-brytyjskich i jaki był jego wynik?	Jaka była odpowiedź Niemiec na blokadę morską wprowadzoną przez Wielką Brytanię? .... Jakie było największe morskie starcie I wojny światowej?				
styczeń 1917 r.	PRZYSTĄPIENIE USA DO WOJNY Czym była depesza Zimmermanna? .... Kiedy USA wypowiedziały wojnę Niemcom?				
Ferdynand Foch	KLĘSKA PAŃSTW CENTRALNYCH Jak zakończyła się ofensywa stu dni? ..... Kiedy i gdzie podpisany został rozejm kończący wojnę na froncie zachodnim?				

7-27 lutego 1915 r. bitwa nad jeziorami mazurskimi

Na skutek wybuchu rewolucji Rosja wycofała się z wojny

*U-Booty
↓
niemieckie łodzie podwodne*

maj 1915 r. zatopienie Lusitanii

9 listopada 1918 r. abdykacja Wilhelma II

10.2. Rewolucje w Rosji

Rewolucja lutowa (1917 r.)

Geneza

- Po rewolucji z lat 1905–1907 (→ s. 307) Cesarstwo Rosyjskie weszło na drogę przyspieszonego rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego. Do wybuchu I wojny światowej nadal pozostawało jednak krajem zacofanym w porównaniu z zachodem Europy.
- Mimo ożywienia życia politycznego państwo wciąż było monarchią absolutną – pełnię władzy sprawował **car Mikołaj II** oraz skupiona wokół niego arystokracja.
- Po wybuchu I wojny światowej (→ s. 369) w kraju zaczęły narastać **napięcia społeczne** wywołane przez:
  - wieści o porażkach armii carskiej w walkach z siłami niemieckimi;
  - ogromne straty w ludziach;
  - kryzys gospodarczy i słabe zaopatrzenie miast w żywność i opał.
- Autorytet cara osłabiała też obecność na dworze szarlatana-uzdrowiciela **Grigorija Rasputina**, którego oskarżano o manipulacje i sterowanie rodziną cesarską.
- Spadek zaufania do władz sprawiał, że coraz więcej ugrupowań widziało konieczność zmian w systemie politycznym kraju.

Uzbrojeni żołnierze, którzy opowiedzieli się po stronie rewolucjonistów, patrolujący ulice ogarniętego chaosem Piotrogradu.

Przebieg

- Na przełomie 1916 i 1917 r. pogłębiające się problemy gospodarcze (wysokie ceny i braki podstawowych towarów) doprowadziły do masowych strajków robotniczych w dużych ośrodkach przemysłowych.
- **8 marca 1917 r.** (23 lutego według obowiązującego wówczas w Rosji kalendarza juliańskiego) wybuchł strajk w Zakładach Putiłowskich w Piotrogradzie, co dało początek **rewolucji lutowej**.
- Car podjął próbę siłowego stłumienia strajku, jednak żołnierze stanęli po stronie protestującej ludności.
- 12 marca robotnicy utworzyli **Piotrogradzką Radę Delegatów Robotniczych i Żołnierskich**, a postowie – **Tymczasowy Komitet Wykonawczy Dumy**. Oba organy uznały się za przedstawicielstwo społeczeństwa rosyjskiego.
- 14 marca utworzono **Rząd Tymczasowy**, na którego czele stanął książę **Grigorij Lwow**.
- 15 marca **Mikołaj II abdykował**, a władzę przejął Rząd Tymczasowy.

8 marca 1917 r.
wybuch rewolucji
lutowej

Abdykacja
Mikołaja II
zakończyła trwające
od 1613 r. rządy dynastii
Romanowów w Rosji.

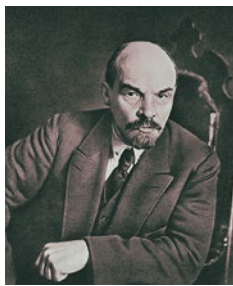
Okres dwuwładzy

Działalność Rządu Tymczasowego

- Po abdykacji cara w Rosji nastąpił **okres dwuwładzy** – zarówno Rząd Tymczasowy, jak i Piotrogradzka Rada Delegatów Robotniczych i Żołnierskich uznawały siebie za najwyższy organ rządzący.
- Oficjalnie najważniejsze decyzje w kraju podejmował Rząd Tymczasowy, kierowany od lipca przez **Aleksandra Kiereńskiego**. Program Rządu obejmował:
  - wprowadzenie ustroju parlamentarnego;
  - zorganizowanie wyborów powszechnych;
  - zniesienie przywilejów stanowych;
  - kontynuowanie udziału Rosji w wojnie;
- wdrożenie reform społecznych i politycznych;
- zagwarantowanie praw obywatelskich;
- zapewnienie praw i autonomii mniejszości narodowych.
- Rywalizacja pomiędzy dwoma organami władzy utrudniała opanowanie sytuacji gospodarczej, co doprowadziło do spadku poparcia społecznego dla Rządu Tymczasowego.
- We wrześniu 1917 r. doszło do **puczu Kornilowa**, który był nieudaną próbą odsunięcia od władzy Rządu Tymczasowego. Wydarzenie to pogłębiło kryzys polityczny w kraju i osłabiło rząd Aleksandra Kiereńskiego.

Działalność bolszewików

- W napiętej sytuacji politycznej i społecznej zaczęło rosnąć poparcie dla **bolszewików** – radykalnej frakcji socjalistów, która opowiadała się za rewolucją robotniczą i wprowadzeniem dyktatury proletariatu.
- W kwietniu 1917 r. do Rosji powrócił działający na emigracji **Włodzimierz Uljanow**, ps. **Lenin**.

Włodzimierz Lenin (1870–1924) był rosyjskim politykiem i rewolucjonistą, liderem bolszewików oraz pierwszym przywódcą Związku Sowieckiego.

Dowiedz się więcej

Kod: 8XHAGG

app.nowaterazmatura.pl

Biogram:
Włodzimierz Lenin

Było na maturze

CKE 2019, zad. 17

6/7 listopada
1917 r.
rewolucja
październikowa

Podpisanie
pokoju z Rosją

pozwoлиło państwom centralnym skupić większe siły na froncie zachodnim. Jednak w tym czasie w wojnie brały już udział Stany Zjednoczone, co przesądziło o klęsce Niemiec i Austro-Węgier.

Rewolucja październikowa (1917 r.)

- Jesienią 1917 r. bolszewicy byli już na tyle silni, że zdecydowali się przejąć władzę:
- nocą z 6 na 7 listopada 1917 r. (z 24 na 25 października według kalendarza juliańskiego) ich bojówki opanowały najważniejsze punkty w Piotrogradzie, w tym Pałac Zimowy – siedzibę Rządu Tymczasowego;
- 7 listopada 1917 r. bolszewicy ogłosili powstanie **Rady Komisarzy Ludowych**, czyli nowego rządu z Leninem na czele.

Przyjazd ze Szwajcarii umożliwił mu władze niemieckie, które dążyły do destabilizacji wewnętrznej przeciwnika.

- 17 kwietnia 1917 r. w Piotrogradzie Lenin ogłosił tzw. **tezy kwietniowe**, w których przedstawił swój program społeczno-polityczny. Jego głównymi postulatami były:
  - przyznanie chłopom ziemi należącej do szlachty i arystokracji;
  - wycofanie Rosji z udziału w wojnie;
  - obalenie Rządu Tymczasowego;
  - przejęcie władzy przez Radę Delegatów Robotniczych i Żołnierskich.
- Hasła głoszone przez Lenina przyniosły wzrost poparcia dla bolszewików, którzy równolegle rozbudowali aparat propagandy i partyjne bojówki.

- Wyłoniony na skutek **rewolucji październikowej** nowy rząd już 8 listopada 1917 r. uchwalił dwa dekryty:
  - **dekret o ziemi** – zapowiadający odebranie majątków rolnych dotychczasowym właścicielom i przydzielenie ich chłopom;
  - **dekret o pokoju** – dotyczący niezwłocznego zakończenia działań zbrojnych.
- Wkrótce bolszewicy podjęli negocjacje z Niemcami i Austro-Węgrami, dzięki czemu **3 marca 1918 r.** podpisano **traktat pokojowy w Brześciu Litewskim**.
- Zakończenie działań na froncie pozwoliło bolszewikom skupić wszystkie siły na walce wewnętrznej z opozycją w celu zaprowadzenia własnych rządów w Rosji.

Zdobycie Pałacu Zimowego w Piotrogradzie było przełomowym momentem rewolucji październikowej. Bolszewicy nadali temu wydarzeniu rangę podobną do zdobycia francuskiej Bastylli w XVIII w.

Wojna domowa w Rosji

Geneza

- Głównym celem bolszewików było przejęcie pełni władzy w kraju, jednak w wyborach do Konstytuanty przeprowadzonych w styczniu 1918 r. nie udało im się uzyskać większości – zdobyli tylko 25% głosów.

- Podczas pierwszego i jedyne go posiedzenia Konstytuanty pozostali posłowie odrzucili wniosek o przekazanie władzy Radzie Komisarzy Ludowych. Skończyło się to zamknięciem obrad przez bolszewików i otworzyło okres walki o władzę nad państwem.

Przebieg

- W rosyjskiej wojnie domowej ścierał się:
  - czerwoni**, czyli bolszewicy i podległe im wojska;
  - biali** (zwani także Białą Gwardią), czyli wojska antybolszewickie dowodzone przez byłych carskich generałów i wspierane przez państwa zachodnie.
- Kluczową rolę w narzuceniu społeczeństwu rządów bolszewików odegrały:
  - tajna policja polityczna – **Wszecchrosyjska Komisja Nadzwyczajna do Walki z Kонтrewolucją i Sabotażem (Czeka)** z **Feliksem Dzierżyńskim** na czele, która za pomocą terroru niszczyła całe warstwy społeczne niechętne komunistom (arystokrację, szlachtę, zamożne mieszczaństwo i chłopów);
  - Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona** dowodzona przez **Lwa Trockiego**, której głównym zadaniem stało się rozbięcie sił białych.
- 17 lipca 1918 r. w Jekaterynburgu został zamordowany car **Mikołaj II** wraz z rodziną.

- We wrześniu 1918 r. Lenin ogłosił wprowadzenie **komunizmu wojennego**. W ramach tej polityki:
  - znacjonalizowano przemysł, handel i rolnictwo;
  - wprowadzono obowiązkowe **kontyngenty** (dostawy) żywności, co wywołało klęskę głodu na wsi.
- Rozproszenie sił i brak współpracy pomiędzy poszczególnymi dowódcami białych, a także bezwzględność bolszewików poskutkowały ostatecznym zwycięstwem czerwonych w 1920 r.

Skutki

- Wojna domowa w Rosji doprowadziła do:
  - śmierci kilkunastu milionów ludzi (w wyniku represji, głodu i działań zbrojnych);
  - przejęcia władzy przez bolszewików;
  - budowy systemu komunistycznego w Rosji.
- Już w 1919 r. bolszewicy rozpoczęli próby rozszerzenia rewolucji na inne państwa. Powołano wówczas **Komintern** (tzw. III Międzynarodówkę), który miał koordynować działania komunistów poza Rosją.

Uporządkuj wiadomości

Kod: CY5Z98

app.nowaterazmatura.pl

Mapa myśli:
Rewolucje w Rosji

Rewolucje i wojna domowa w Rosji

- granice Cesarstwa Rosyjskiego w 1914 r.
- granice państw w 1922 r.
- tereny, na których stale utrzymywała się władza sowiecka
- obszary opanowane przez Armię Czerwoną do marca 1919 r.
- obszary, na których władzę sowiecką wprowadzono do marca 1920 r.
- obszary pozostające poza kontrolą bolszewików
- obszary okupowane przez wojska interwencyjne
- trasa Kolei Transsyberyjskiej
- kierunki działań Armii Czerwonej
- kierunki działań Białej Gwardii
- kierunki działań wojsk interwencyjnych
- szlak bojowy Korpusu Czesosłowackiego
- wybuch rewolucji lutowej (3–15 III 1917 r.)
- ośrodki, które zapoczątkowały rewolucję październikową (7 XI 1917 r.)
- główne ośrodki oporu kontrewolucjonistów
- miejsca działalności generałów Białej Gwardii
- miejsce podpisania traktatu brzeskiego w 1918 r.

Zwróć uwagę na mapie:

- Bolszewicy najszybciej uzyskali kontrolę nad zachodnią, lepiej uprzemysłowaną i zurbanizowaną częścią Rosji.
- Działania wojsk interwencyjnych prowadzono zarówno na zachodzie, jak i na wschodzie Rosji, gdzie rozległe ziemie zostały zajęte przez siły sprzyjające białym.

Przykładowe zadania typu maturalnego

Zadanie ze wskazówkami krok po kroku

Z

Więcej zadań z działu XX wiek w Zbiorze zadań maturalnych s. 124

Zadanie (0–1)

CKE, Informator 2021

Plakaty z okresu I wojny światowej

<https://www.iwm.org.uk>

<https://quadri.wordpress.com>

Rozstrzygnij, czy oba plakaty zostały opublikowane przez tę samą stronę konfliktu. Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do elementów graficznych każdego z nich.

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

.....

.....

.....

Krok 1 Przeczytaj polecenie.

Aby rozwiązać zadanie, należy odpowiedzieć, czy plakaty opublikowała ta sama strona konfliktu. W uzasadnieniu konieczne będzie odwołanie się do elementów graficznych obu źródeł.

Krok 2 Przeanalizuj źródła.

Na początku należy ustalić, którego państwa dotyczą oba plakaty. Wskazówkę stanowi m.in. charakterystyczny hełm niemiecki. Na plakacie A postać w hełmie wygląda niczym krwiożerca bestia. Z kolei na plakacie B widać cesarza Niemiec w otoczeniu personifikacji tego państwa i żołnierzy niemieckich. Władca jest tutaj postacią zwycięską, pełną spokoju, która w niczym nie przypomina potwora z plakatu A.

Krok 3 Przemyśl swoją odpowiedź.

Wykonanie tego zadania należy zacząć od właściwego rozstrzygnięcia. Następnie w uzasadnieniu trzeba odwołać się do wniosków płynących z analizy obu plakatów. Pamiętaj, że nie musisz nazywać stron konfliktu, które stały za publikacją przedstawionych źródeł.

Sprawdź rozwiązanie zadania

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: ZZ4N4C

Zadanie do samodzielnego rozwiązania

Zadanie 1. (0–2)

Mapa Europy

Dokończ zdanie. Zaznacz właściwą odpowiedź spośród podanych, a następnie uzasadnij swój wybór dwoma argumentami.

Mapa przedstawia obszar Europy

- przed powstaniem trójprzymierza i trójporozumienia.
- przed zamachem na arcyksięcia Franciszka Ferdynanda.
- po wydaniu Aktu 5 listopada przez Niemcy i Austrię.
- po podziale Górnego Śląska między Polskę i Niemcy.

Uzasadnienie:

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

Sprawdź
rozwiązanie
zadania

app.nowa
terazmatura.pl
Kod: ED8LQ8

I wiesz, jak zdać maturę

VADEMECUM

powtarzanie wiadomości
połączone z rozwiązywaniem
zadań typu maturalnego

ZBIÓR ZADAŃ MATURALNYCH
ćwiczenie rozwiązywania zadań
i arkuszy maturalnych

CYFROWE WSPOMAGANIE NAUKI

- **APLIKACJA** – materiały cyfrowe zintegrowane z Vademecum i Zbiorem zadań maturalnych ułatwiające przygotowania do egzaminu app.nowaterazmatura.pl
- **SERWIS MATURALNY** – wszystkie niezbędne informacje o maturze nowaterazmatura.pl

Nowa Era Sp. z o.o.

www.nowaera.pl nowaera@nowaera.pl

Centrum Kontakt: 58 721 48 00

ISBN 978-83-267-5137-0

9 788326 751370